

Taneli Hiltunen

Elämänohjeita, kunniantuntoa, propagandaa, verenvuodatusta: Bushidōn sotilaskulttuuriset ja poliittiset vaikutukset Edo-kaudelta Tyynenmeren sodan jälkinäytökseen

Bushidōn tärkeimmät piirteet

Buddhalaisuuteen kuuluu olennaisesti käsitys toisiaan seuraavien uudelleensyntymien ketjusta, joka päättyy valaistumiseen. Ajatus on mitä rauhanomaisin, mutta se toimi osaltaan kasvualustana myös japanilaisten sotilaiden perinteiselle elämäntavalle. Zen-buddhalaisuuden, uskungfutselaisuuden ja ikivanhojen soturiperinteiden yhteisestä vaikutuksesta muovautui vuosisatojen kuluessa *bushidōksi* eli ”soturin tieksi” kutsuttu kunniakoodi, joka määrittäi sitä noudattavan yksilön toimintaa ja käyttäytymistä kaavamaisesti aina kuolemaan saakka. *Bushidōa* noudattivat samuraksi kutsutut soturit, joiden syntyperä on erään näkemyksen mukaan jäljitetty 782 jaa. perustettuun *Kondei* (”Urhoollinen nuoriso”) -järjestöön. Näiden alun perin ratsu-upseereja olleiden soturien käsiin alkoi vuosisatojen mittaan kertyä yhä enemmän yhteiskunnallista valtaa, ja he pitivät saavuttamastaan johtoasemasta kiinni aina Meiji-restauraatioon (1868) saakka, jolloin tehdyn väestölaskennan mukaan heitä oli palvelijoinen lähes kaksi miljoonaa eli noin 5–6 % Japanin väestöstä.¹

Selvitän artikkelissani *bushidōn* sotilaskulttuurisia ja poliittisia vaikutuksia ja ilmentymismuotoja – Edo-kaudelta Tyynenmeren sodan jälkinäytökseen saakka – aihepiiriä syvällisesti valottavan aikalaiskirjallisuuden ja muiden kirjallisten alkuperäislähteiden, kuten päiväkirjojen ja kirjeiden, kautta.² Tutkimuskysymykseni ovat: Miksi *bushidō* sai kirjallisen muotonsa – ja idealisoidussa mielessä pitkälti syntyikin – juuri Edo-kaudella rauhan vallitessa, ja miten se liittyi uskungfutselaisen sääty-yhteiskunnan perustelemiseen? Miten samuraiden ylivallan menettäminen Meiji-kaudella, keisarikeskeinen nationalismi ja asevelvollisarmeija vaikuttivat *bushidōn* noudattamiseen? Lopulta päädyn Tyynenmeren sotaan, jolloin on nähtävissä radikaali muutos *bushidōsta* ammentavassa retoriikassa. Miten ”soturin tiestä” tuli militarismin perusteluun käytetty

väline? Myös tämän ajattelun heijastusvaikutukset sodanjälkeiseen todellisuuteen ansaitsevat oman alalukunsa. *Bushidōn* ”evoluutio” onkin ikimuistoisia perinteitä ja moderneja suurvaltapyrkimyksiä sekoittava tarina, jonka varrelta löytyy niin ihailun jälkimaineensa ansainneita kansallissankareita kuin suoranaisia sotarikollisia. *Bushidōn* erilaisten merkitysten havainnollistamiseksi myös äärimmäiset näkökannat on otettava huomioon, joten tavoitteenani on antaa mahdollisimman monipuolinen kuva vuosisataiset perinteet omanneesta aatteesta, josta muodostui japanilaisen soturin elämän mitta – niin hyvässä kuin pahassa.

Ennen siirtymistä *bushidōn* kulttuuriseen ja poliittiseen kehityskulkuun esittelen sen pääpiirteet muutaman samuraitaustaisen ajattelijan kirjoitusten kautta. Miyamoto Musashi (1584–1645), jota japanilaiset kutsuvat ”miekkapyhimykseksi” (*kensei*), määritteli *bushidōn* seuraavasti: ”On sanottu, että sotilaan Tie on kahdenlainen: kynän ja miekan, ja kummankin Tien tulisi häntä miellyttää. [...] Ennen muuta sotilaan Tie merkitsee päättäväistä kuoleman hyväksymistä.”³ Yamamoto Tsunetomolta (1659–1719) puolestaan on peräisin seuraava kuuluisa sitaatti: ”Samurain tie vie kuolemaan. Kun joutuu valinnan eteen, on vain oitis valittava kuolema. [...] Vain kevytmielinen hienostelija sanoo, että kuolema päämäärää saavuttamatta on koiran kuolema. [...] Tämä on samurain tiessä olennaista.”⁴ Silti myös *daimyōn* ja samurain välisellä suhteella oli ensiarvoisen tärkeä merkitys Yamamoton ajattelussa: ”Mies on kelpo samurai sikäli kun arvostaa vilpittömästi isäntäänsä.”⁵

Näiltä osin vastaavanlaista ajattelua edustaa myös Daidōji Yūzan (1639–1730), joka oli Tsunetomon ja muidenkin Edo-kauden tunnetuimpien *bushidō*-kirjoittajien tapaan *rōnin* eli isännätön samurai. Hän ei kylläkään näytä suhtautuvan päättäväiseen kuolemiseen yhtä jyrkästi kuin tunnetumpi aikalaisensa, vaan pitää kuoleman tiedostamista porttina hyvään ja kaikkien sen kannalta merkityksellisten henkilöiden kannalta mielekkääseen elämään:

*Sen, joka kantaa soturin arvoa, tulisi ymmärtää, että hänen ensisijainen velvollisuutensa on pitää kuolema aina mielessään, uudenvuodenpäivän ensimmäisestä hetkestä vuoden viimeiseen päivään. [...] Miehen elämä on yhtä ohikiitävää kuin iltausva tai aamukaste, ja soturin elämä on vieläkin epävarmempaa. Soturi, joka uskoo, että hän tulee elämään pitkän elämän, jää omien toiveidensa vangiksi ja saattaa epäonnistua velvollisuutensa täyttämässä herraansa tai vanhempiaan kohtaan.*⁶

Uskollisuuden merkitystä yhtenä *bushidōn* vankimmista kulmakivistä ei voi liiaksi korostaa, kuten Yamamotolla päinvastaisen toiminnan ehdoton tuomitseminen osoittaa: ”Mies, joka ei ole uskollinen vanhemmilleen, palvelee herraa ainoastaan niin pitkään kuin se häntä hyödyttää. Hän pakenee taistelun tiimellyksessä, ja historia on osoittanut, että sellainen henkilö jopa juonittelee herraansa vastaan ansaitakseen vääryydellä. Mikä häpeä.”⁷

Daidōji puolestaan hahmottelee pitkälti kuvitteelliseksi ideaaliksi jäävän ”täydellisen soturin”, jossa ruumiillistuvat uskollisuus, oikeudenmukaisuus ja urhoollisuus, mutta hän toteaa samalla: ”Tuhansien soturien joukosta on lähes mahdotonta löytää edes yhtä, johon tämä kuvaus sopii.”⁸ Daidōjin temaattisesti keskeisin viesti – oikeastaan suoranainen vaatimus – lukijoilleen on ehdottomasti se, että näiden tulee pyrkiä kuolemaan kunnialla olosuhteista riippumatta:

*Kun loppusi lähestyy, älä kuole eläimen tavalla. Soturi, joka ei voi kohdata sairauden aiheuttamaa kuolemaa, ei voi löytää kunniallista kuolemaa myöskään taistelukentällä. [...] Soturilla on vain yksi tilaisuus kuolla ja koko elämänsä ajan hänen tulisi valmistautua tekemään se kunnialla.*⁹

Daidōji Yūzanin tapa ajatella *bushidō*sta on yleistettävissä maantieteellisesti laajemmallekin alueelle, sillä hänen teoksensa *Budō Shoshin-shū* otettiin asioiden yksinkertaistamisesta johtuneen alkuvastustuksen jälkeen *bushidō*n viralliseksi oppikirjaksi useilla seuduilla.¹⁰ Se tiivistää taidokkaasti syntymässä olleen, kontekstiltään uuskungfutselaisen *bushidō*n ytimen.

Uusimman ajan japanilaisajattelijoina *bushidō*n suurena puolestapuhujana mainitaan usein Inazo Nitobe (1862–1933), joka kuvaa teoksessaan *Bushidō: Japanin sielu* ”soturin tien” olemusta seuraavasti: ”Se ei ole kirjoitettu lakikokoelma. Se käsittää muutamia elämänohjeita, jotka ovat säilyneet suullisena perimätietona tai jotka ovat peräisin jonkun tunnetun soturin tai oppineen kynästä. Mutta useammin sen sääntöjä ei ole lausuttu eikä kirjoitettu muistiin [...] Vain siksi että se tulee tietoiseksi läänitysvallan aikana, sen alku voidaan ajallisessa suhteessa yhdistää feodalismiin.”¹¹ Nitoben mukaan seitsemän hyvettä, joiden varaan *bushidō* rakentui, ovat: oikeudenmukaisuus, velvollisuudentunto (*gi*); rohkeus (*yu*); armeliaisuus, hyvyys, säälin tunne (*jin*); kohteliaisuus (*rei*); rehellisyys (*makoto*); kunnia (*meiyo*) ja uskollisuus (*chūgi*).¹² Kirjansa lopuksi hän toteaa, että vaikka hallinnollisiin *han*-alueisiin perustuneen järjestelmän lakkauttaminen vuonna 1871 tiesi ”kuolinkellojen soimista” *bushidō*lle, se ei tulisi häviämään kokonaan: ”Kun sillä ei ole mitään kiinteää dogmia tai kaavaa puolustettavanaan, se saattaa kadota olevaisuudesta [...] Se on tosin kuollut järjestelmänä, mutta elää yhä hyveenä.”¹³

Edo-kausi (1600–1868)

Veriset jäähyväiset

Elettiin elo-syyskuun vaihdetta vuonna 1600. Tokugawa Ieyasun uskollinen vasalli Torii Mototada (1539–1600) oli päättänyt vähine miehineen puolustaa Kioton lähellä sijaitsevaa Fushimin linnaa Toyotomi-klaanin täysin ylivoimaisia joukkoja vastaan. Ieyasu esitti huolensa joukkojen riittämättömyydestä, mihin Mototada vastasi, että kymmenkertaisetkaan joukot eivät riittäisi pelastamaan linnaa. Strategisesti tärkeämpää oli lähestyvän vihollisliittouman pidättelemine, jotta Tokugawa Ieyasu ehtisi koota joukkonsa matkalla itään ratkaisevaan taisteluun. Hän vetikin komentamansa miehet pois Fushimin puolustuksesta ja hyvästeli Mototadan tämän jäädessä odottamaan väistämätöntä piiritystä.¹⁴

Muutamaa päivää ennen piirityksen alkamista Torii Mototada oli lähettänyt pojalleen viimeisen kirjeen, jossa hän perustelee päätöstään Fushimin linnan puolustamisesta sillä, että jos hän murtautuisi saartorenkain läpi, hänen ei voitaisi katsoa osoittaneen täydellistä uskollisuutta herraansa kohtaan:

Ei olisi vaikeaa murtautua jonkin heidän joukko-osastonsa läpi ja paeta riippumatta siitä, kuinka monta kymmentä tuhatta ratsumiestä lähestyisi hyökäten tai kuinka monta rivistöä meitä saartaisi. Mutta se ei ole soturina olemisen aito merkitys, ja sitä olisi vaikeaa mieltää uskollisuudeksi. Mieluummin pidättelen koko maan joukkoja täällä, ja, ilman, että minulla olisi edes sadasosaa siihen välttämättä tarvittavista joukoista, kyhään kokoon puolustuksen ja kuolen loistavan kuoleman. Tekemällä näin osoitan, että puolustettavan linnan hylkääminen tai oman elämän arvostaminen niin paljon, että välttää vaaraa ja näyttää viholliselle heikkoutensa, ei kuulu Ieyasu-herran suvun perinteisiin. [...] ”Soturin tietä” ei tule hävetä eikä vältellä kuolemaa niissäkään tilanteissa, jotka eivät ole erityisen tärkeitä.¹⁵

Juuri suhteella Tokugawoihin ja heidän ihanteidensa noudattamisella onkin keskeinen sija Mototadan ajattelussa. Erityisesti hän varoittaa poikaansa klaanin vuosisataisen kunnian tahraamisesta itsekkäillä ja petollisilla teoilla, sillä tällöin samurai astuisi syrjään ”soturin tieltä”: ”On oleellista kuunnella vanhempien palvelijoiden sanoja, hyödyntää taitavien ja ymmärtäväisten miesten kyvyt, olla toimimatta itsekkäästi ja ottaa vastaan palvelijoiden valitukset. [...] Arvon tai viran ahnehtiminen tai *daimyōksi* haluaminen ja sellaisia asioita kohtaan tunnettu palava halu... eikö silloin ala arvostaa elämäänsä? Ja miten voi tehdä sotilaallisia urotekoja, jos arvostaa elämäänsä?”¹⁶

Torii Mototadan viimeistä kirjettä voidaankin pitää yhtenä hienoimmista ja samalla varhaisimmista selkeistä *bushidōn* ilmauksista, sillä siinä kiteytyvät samurain elämän ytimen muodostaneet käsitykset uskollisuudesta herraansa kohtaan.¹⁷ Mototadan uroteko ei jäänyt merkityksettömäksi Japanin tulevaisuuden kannalta, sillä Tokugawa Ieyasun johtamat joukot selvisivät voittajana lokakuussa 1600 käydystä Sekigaharan suurtaistelusta, jonka myötä sisällissotien valtasuhteiden

jatkuvuutta halvaannuttanut vaikutus lakkasi kahdeksi ja puoleksi vuosisadaksi¹⁸. Keisari nimitti Ieyasun vuonna 1603 shōguniksi¹⁹ – virka, joka pysyi hänen sukunsa hallussa aina Tokugawa-shogunaatin eli *bakufun* romahtamiseen asti vuonna 1868.

Sivistyneitä byrokraatteja ja rōnineja ”soturin tiellä”

Sotapäälliköt Oda Nobunaga (1534–1582) ja Toyotomi Hideyoshi (1537–1598) olivat 1500-luvun lopulla rakentaneet jo merkittävän pohjan yhteiskunnalliselle vakaudelle ja keskusvaltaisuudelle, mutta vasta Tokugawa Ieyasun (1543–1616) valtaannousu viimeisteli prosessin. Erityisesti hän hyötyi Hideyoshin vakiinnuttamasta *daimyō*-järjestelmästä, jonka avulla hän pystyi kontrolloimaan alaistensa luotettavuutta ja uskollisuutta.²⁰ Samuraiden osalta Edo-kausi merkitsi heidän paikkansa täsmentymistä Tokugawa-byrokratialle tyypillisen tiukan arvoasteikon seurauksena. He muodostivat *daimyōn* ympärille koneiston, joka vastasi sisäisesti autonomisen läänityksen hallinnosta, ja vastineeksi heidän palveluksistaan *daimyō* sitoutui kantamaan huolen alaistensa toimeentulosta myöntämällä tähän tarkoitukseen tarvittavat varat sekä mahdollisesti myös pienen eläkkeen.²¹ Professorit Marius B. Jansen ja Olavi K. Fält tuovat esiin, että kaikki eivät kuitenkaan olleet näin onnekkaita, vaan esimerkiksi isäntänsä suvun sammumisen tai läänityksen takavarikoimisen vuoksi heistä tuli rōnineja eli isännättömiä samuraita, jotka elättivät itsensä mm. kiertävinä opettajina ja miekkamiehinä tai ajautuivat maantierosvoiksi yrittäessään löytää uuden isännän.²²

Taloudelliset vaikeudet, joiden kanssa useimpien samuraiden oli vain tultava toimeen, johtuivat käytännössä säätyjen väliset ammatilliset rajoitukset määrittäneestä uskungfutselaisesta yhteiskuntakäsityksestä. Koska samuraiden tehtävänä oli sotiminen, rauhanaika uhkasi viedä pohjan heidän olemassaololtaan. Jotkin *daimyōt* olivat edelleen huomattavia plutokraatteja, mutta soturiluokka oli kokonaisuutena taantunut merkittävästi keskiaikaisista vaurauden päivistään. Sukulait määräisivät tarkasti soturin velvollisuuksista, mikä rajasi muut, tuottoisimmat tulonlähteet samuraiden ulottumattomiin. Kuten Jansen korostaa, köyhyys oli arkipäivää monien samuraiden kohdalla, vaikka nämä pyrkivätkin ylläpitämään säätynsä mukaista elintasoja. Etenkin palvelijoiden pitämisessä alettiin säästää palkkaamalla heitä entistä vähemmän. 1700-luvulle tultaessa vähävaraisemmat samurait katsoivat tavallisen kansan käyttämisen palvelijoina tulevan halvemmaksi, ja köyhimmät putosivat jopa soturiluokan ulkopuolelle. Tilojen ylläpito kärsi paikoitellen niin pahoin, että lattioiden peittämiseen käytettiin kuluneita *tatami*-mattoja ja jopa

lehtiä.²³ Kun otetaan huomioon, että yhä useampien samuraiden tilanne oli jo Edo-kaudella näin ongelmallinen, ei kokonaisen soturiluokan korvaaminen asevelvollisarmeijalla Meiji-restauraation yhteydessä tunnu lainkaan harkitsemattomalta päätökseltä.

Bushidō uuskungfutselaisessa sääty-yhteiskunnassa

Sotien aikakausi oli ohi, mutta samuraita rohkaistiin harjoittamaan sotilaallisia taitojaan. Todisteena tästä on esimerkiksi vuonna 1615 säädetty, *Buke shohattōna* (”sotilassukuja koskevat lait”) tunnettu ediktikokoelma, jossa samurailta edellytetään sekä kamppailulajien (sotilastaidot) hallitsemista että klassisen kiinalaisen kirjallisuuden (siviilitaidot) tuntemusta.²⁴ Jälkimmäinen vaatimus tuo hyvin esille seuraavan muutoksen: samurait pitivät edelleen yllä järjestystä²⁵, suorittivat saatto- ja vartiointipalvelua ja harjoittelivat mahdollisen sodan varalle, mutta toisaalta esimerkiksi runojen kirjoittaminen ja teeseremonian hallitseminen alkoivat, kohtuullisuuden rajoissa, kuulua arvostettuihin kykyihin.²⁶ *Bushidōn* systematisointipyrkimykset rakentuivatkin tälle sotaisuuden ja oppineisuuden liitolle.

Oli niitäkin samuraita, jotka keskittyivät ylhäisen elämän nautintoihin soturitaitojensa kustannuksella – heitä Daidōji Yūzan halveksi. Myös Yamamoto Tsunetomolla esiintyy vastaavanlaista turhautumista hänen mielestään ympärillään näkemäänsä soturihengen rappioon, sillä 1600-luvun edetessä kokeneet soturit alkoivat huolestua nuorison *bushidōn* henkeä vastaan sotivista taipumuksista. Tätä voidaan pitää onnekkana sattumana, sillä muutoin ”soturin tien” periaatteita tuskin olisi kirjattu muistiin yhtä perusteellisesti. Seuraavassa katkelmassa Daidōji luettelee ominaisuuksia, jotka samurain tulisi kitkeä itsestään heti, kun huomaa niihin sortuvansa:

Mitä tulee pelkuriin, hän arvostaa herraansa tai vanhempiaan kasvokkain, muttei heidän selkänsä takana. Hän välittää vain itsestään. [...] Hän on laiska ja saamaton, nukkuu myöhään aamulla ja torkkuu iltapäivällä. Hän vihaa opiskelua, joten hän on välinpitämätön. Hän oppii kamppailulajien kielen ja kerskuu suurella miehuullisuudella, vaikkakin hän on heikko eikä hänellä ole itsehillintää, eikä hän pysty suorittamaan sitä mistä puhuu. Hän tuhlaa kaikki rahansa elegantteihin aterioihin ja lainaa huomisesta välittämättä. Kaikessa kohtuuttomuudessaan hän ei juuri korjaa haarniskaa tai satulaa, jonka on perinyt isältään. [...] Hän on hyödytön herralleen ja pahimman luokan pelkuri.²⁷

Kungfutselainen oppinut Yamaga Sokō (1622–1685) perusteli samuraiden etuoikeutettua asemaa tuottamattomana luokkana maanviljelijöihin, käsityöläisiin ja kauppiaisiin nähden sillä, että heidän tehtävänsä oli toimia hyveen ruumiillistumina ja omistautua velvollisuuksilleen isäntäänsä kohtaan.²⁸ Jos joku alempiluokkainen käyttäytyi erityisen töykeästi samuraita kohtaan, hänellä oli *kirisute gomen* -käytännön nojalla oikeus käyttää miekkaansa kunnianloukkauksen kostamiseen

ilman, että siitä olisi määrätty sanktio.²⁹ Etuoikeuksien vastapainona oli fatalistinen näkemys, jonka mukaan samurain tuli olla joka hetki valmiina kuolemaan. Loppuun asti vietyä uskollisuus ja omien rikkomusten sovittaminen johti tuskalliseen rituaali-itsemurhaan *seppukuun* (tunnetaan länsimaissa paremmin harakirina).³⁰ *Seppuku* ei suinkaan ollut samurain elämän vääjäämätön päätepiste, vaan uskollisuus daimyōta kohtaan lähti kuoleman päivittäisestä tiedostamisesta. Tällöin samurai toimi harkiten niin puheissaan kuin teoissaankin eikä saattanut klaaniaan häpeään. Termi *bushidō* vakiintui ja sai lopullisen ja huolellisesti artikuloidun muotonsa 1700-luvun alkuun mennessä – sen periaatteiden katsottiin toimivan esimerkkinä muille säädyille.

Edo-kaudella Japanin vallanpitäjät omaksuivatkin valtionideologiaksi uskungfutselaisuuden, jossa painottuivat mm. ”viiden jalon suhteen” (hallitsija–alamainen, isä–poika, mies–vaimo, nuori veli–vanhempi veli ja ystävä–ystävä) toimivuus ja sen kautta harmonisen ihanneyhteiskunnan ylläpitäminen – ainakin teoriassa.³¹ Toiselle osoitettu hyvántahtoisuus jätti jälkeensä velan, jonka samurait maksoivat takaisin olemalla uskollisia isännälleen. Tunnetuin esimerkki samuraiden kunniakäsitysten ja yhteiskuntajärjestystä ylläpitävien lakien törmäyksestä³² on 47 rōninin tapaus. Se sai alkunsa 21.4.1701, kun Akon nuori daimyō kosti bakufun virkamiehen solvauksen haavoittaen tätä miekalla kesken keisarillisen delegaation vastaanottoseremonian. Aseisiin tarttuminen shōgunin linnan alueella oli ehdottoman kiellettyä, joten Asano Naganori joutui tekemään *seppukun*. Hänen läänityksensä takavarikoitiin ja hänen samuraistaan tuli rōnineja. Osa heistä päätti kostaa isäntänsä kuoleman, ja Kira Yoshinaka kohtasikin loppunsa puolitoista vuotta myöhemmin. Vietyään tämän pään Asanon haudalle rōninit antautuivat viranomaisille ja jäivät odottamaan tuomiota.³³

Kyseessä ei kuitenkaan ollut tavanomainen tapaus, johon olisi voitu antaa kaikkia samuraita ja oppineita tyydyttävä ratkaisu. Rōninien oli kuoltava, mutta miksi? Senkö takia, että he olivat tietoisesti rikkoneet shogunaatin lakeja vai siksi, että heidän kuului tehdä niin isäntänsä kuolema kostettuaan? Oliko shōgun syyllistynyt yksisilmäisyyteen tuomitessaan pelkästään Asanon tekemään *seppukun*, kun taas Kira selvisi loukkaavasta käytöksestään pelkällä eläkkeelle jäämisellä? Näiden näkökantojen lisäksi jotkut pohtivat myös sitä, oliko Asanon teko koston arvoinen – olihan tämä itsekkin syyllistynyt *bushidōn* vastaiseen toimintaan kiivastuessaan. Oli myös niitä, joiden mielestä sekä Asano että Kira olivat tahranneet maineensa – edellinen epäonnistuessaan hyökkäyksessään ja jälkimmäinen itsensä puolustamisessa. Tämä osoittaa, että *bushidōsta* oli ehtinyt muodostua useita keskenään ristiriitaisia tulkintoja.

Monet kungfutselaiset oppineet kritisoivat Asanon teon oikeellisuutta, sillä olihan tämä ensinnäkin yrittänyt tappaa kollegansa ja toisekseen hylännyt keisarillisen delegaation vastaanottovelvoitteensa. Myös rōninit saivat osansa arvostelusta, sillä heidän toimintansa voitiin tulkita kaikessa kunnioitettavuudessaankin osoitukseksi ajattelemattomuudesta. Heidän sanottiin jättäneen herransa teon vilpittömyyden punnitsematta ja näin osaltaan jatkaneen eettisesti epäselvien tapahtumien jatkumoa. Silti eräät shogunaatin edustajat päätyivät jopa sentimentaalisesti ylistämään rōninien tekoa ja yrittivät vedota heidän henkensä puolesta.

Oppineet päätyivät lopulta seuraavaan ratkaisuun: vaikka rōninit olivat rikkoneet velvollisuutensa suurempaa herraansa eli shōgunia kohtaan panemalla toimeen lainvastaisen yksityisen verikoston ja aiheuttamalla yleistä häiriötä, heidän tuli antaa tehdä *seppuku* teloituksen sijaan samurain etiikan puolustajina. Uskolliset palvelijat haudattiin isäntänsä lähelle, ja *bushidōn* periaatteet saivat ylistetyn huipentumansa aikana, jolloin vastaavat uskollisuuden ja kunnian ilmaukset näyttivät vaipuvan historian hämärään turhamaisuuden tieltä. Tapaus muodostui sikäli hedelmälliseksi, että sen ansiosta samuraiden kunniakoodi sai tarkempia määritelmiä, mikä puolestaan esti tehokkaasti lainvastaiset yksityiset verikostot vastaisuudessa.³⁴

Kuva 1: 47 rōninin hautapaikka Sengaku-ji Sōtōn zen-buddhalaisen temppelin pihamaalla Tokiossa. Lähde: Wikimedia Commons

Hagakuren sanelijana kuuluisaksi tullut Yamamoto Tsunetomo kuului niihin, jotka arvostelivat rōnineja koston viivyttämisestä, sillä hänen mielestään samurai saattoi osoittaa todellista uskollisuutta vain päättäväisellä toiminnalla turhia harkitsematta. *Hagakure* voidaan nähdä aikansa peilinä, sillä sen värikkäät anekdootit haikailevat menneitä aikoja ja yrittävät ohjeistaa nuorisoa toimimaan samurain lailla yhteiskuntaluokkansa olemassaolon varmistamiseksi. Tähän päästiin Yamamoton mukaan ainoastaan pitämällä kuolema alituisen mielessä, vaikka vain periaatteen tasolla – tosin mahdollisuuksia ajatuksen käytännössäkin toteuttamiseen saattoi tarjoutua, sillä esimerkiksi miekanhuotrien kolahtaminen toisiaan vasten voitiin ottaa katutappelun arvoisena anteeksiantamattomana loukkauksena. Japanilaishistorioitsijan ja sosiologin Eiko Ikegamin mukaan *Hagakuren* välittämä kuva samuraista onkin erittäin monivivahteinen sekoitus itsevarmuutta, omanarvontuntoa ja korkeampiarvoisten soturien puolesta uhrautumista. Vaikka Yamamoto näyttää suhtautuvan pitkää ikää tavoitteleviin samuraihin halveksuvasti, hän toisaalta painottaa isännän velvollisuutta kuulla alaistensa mielipiteitä. Oikeutettujen vastalauseiden esittäminen kuului hyveellisen samurain moraalisiin velvollisuuksiin, ja paras mahdollinen keino saada äänensä

kuuluviin oli yletä vanhimpien (*karō*) joukkoon. Kuoleman valitseminen kaikissa tilanteissa ei siis ollutkaan niin suotavaa, kuin *Hagakuren* pintapuolinen tulkinta antaisi olettaa.³⁵ Edellä todetun pohjalta on ymmärrettävää, että kaikki samurait eivät pystyneet täyttämään *bushidōn* – ja sen eri tulkintojen – asettamia lukuisia vaatimuksia.

Sisällissotien *senoku*-kaudella herran puolesta taistelukentällä osoitettu henkilökohtainen urhoollisuus oli soturin elämän suurin tarkoitus³⁶, joten rauhan aikana valtaosa joutui omaksumaan uuden elämäntavan, jossa he eivät yleensä löytäneet miekoilleen, ”samurain sielulle”, käyttöä kertaakaan elämänsä aikana.³⁷ Daidōji kuitenkin huomauttaa: ”Soturi, joka kantaa kahta miekkaa muttei ole hengeltään valmis taisteluun, ei ole muuta kuin miekkoja kantava talonpoika.”³⁸ *Bushidōn* mukaista ajattelua ja toimintaa oli tarpeen korostaa, sillä vain vanhemmat samurait olivat karaistuneet ja heidän uskollisuutensa oli joutunut koetukselle juonittelujen ja petosten keskellä. *Bushidō* kokikin kirjallisen kukoistuksensa reaktiona siihen, että nuoret samurait olivat sotakokemuksista tietämättöminä menettämässä otteensa ”soturin tien” nostalgisten ihanteiden noudattamiseen kaupungistuvassa Japanissa.³⁹ Soturiluokasta oli jo tehty suljettu kokonaisuus, joka eli pitkälti omissa oloissaan hyötyen muiden säätyjen uurastuksesta – nyt sen elämäntapaa määrittävät säännöt kodifioitiin. Näin luotiin suhteellisen yhtenäisiä säännöstöjä samuraiden turmeluksen estämiseksi, heidän tarpeellisuutensa legitimoimiseksi ja *bushidōn* säilyttämiseksi.

Shogunaatin syrjäyttäminen ja Meiji-kausi (1868–1912)

Sotilashallinnon perikato

Lähes yksinomaan maatalouden verotukseen perustunut Tokugawojen feodaalijärjestelmä⁴⁰ oli kestämaton, ja tämän saivat kokea asemaansa nähden raskaimmin juuri samurait. Etenkin alempana arvoasteikossa olevien yleisimmin riisissä mitattu kiinteä palkka kärsi riisistä maksetun hinnan vaihteluista ja inflaatiosta, minkä seurauksena moni joutui hankkimaan sivuansioita käsi- tai maataloustöillä. Shogunaatti oli yrittänyt ratkaista alati paisuvia ongelmia jo 1700-luvun alussa käynnistetyillä uudistusohjelmilla, mutta tehtävässä onnistuivatkin keskushallintoa paremmin 1800-luvun alkupuoliskolla läntisen Japanin daimyökunnat, jotka nousivat myöhemmin vastarintaan shogunaatin osoittaman hallinnollisen kyvyttömyyden vuoksi.⁴¹

Horjuvan talouden lisäksi myös ulkomaalaisten ”barbaarien” uhka alkoi 1700-luvun lopulla näyttää todelliselta ensimmäistä kertaa sitten vuoden 1639, jolloin Japani oli periaatteessa eristäytynyt ulkomaailmasta. Erityisesti vastaperustettu Yhdysvallat ja Venäjä osoittivat kasvavaa kiinnostusta kauppasuhteiden avaamiseksi Japanin kanssa, mihin Edossa suhtauduttiin hyvin epäluuloisesti. Shogunaatin uskottavuus riippuikin nyt siitä, onnistuisiko hallitseva Tokugawa-suku torjumaan nähtyjen uhkakuvien, kuten ulkomaisen miehityksen, toteutumisen. Sonnō-joi (ylistäkää keisaria ja torjuka barbaarit) muodostui nationalistiseksi iskulauseeksi, jonka mukaan ainoa tapa, jolla shōgun saattoi osoittaa kunnioitustaan keisarille, oli ulkomaalaisten maahanpääsyn estäminen. Nyt tämän järjestelyn sotilaallinen toimivuus joutui koetukselle. Tavallinen kansa oli nimittäin alkanut panna merkille samuraiden ylivallan ulkokultaistumisen ja todellisen merkityksen vähenemisen. Vuonna 1853 muutospainetta yltyi, kun yhdysvaltalainen kommodori Matthew C. Perry purjehti ”mustilla laivoillaan” Edonlahdelle vaatimaan maalleen kauppasopimusta, mihin sotilashallitus katsoi olevansa pakotettu suostumaan Japanin heikon puolustuksellisen tilanteen vuoksi.⁴² Tästä myönnytyksestä käynnistyi niin sisä- kuin ulkopoliittisesti kumouksellinen tapahtumasarja, joka päättyi vasta, kun viimeisetkin keisarillisen hallinnon uudistuksia vastaan kapinoineet samurajoukot kukistettiin vuonna 1877.⁴³

Eräs mielipiteidensä ehdottomuuden kautta näkyvimmistä Japanin avautumisen kannattajista oli vaatimattomista oloista lähtöisin ollut Yoshida Shōin (1830–1859). Hän ei suhtautunut kielteisesti modernisaation mahdollistavaan kehitykseen mutta varoitti esimerkiksi länsimaisen aseteknologian ja sotataidon omaksumisen tuottavan peruuttamatonta vahinkoa, mikäli perinteisen yhteiskuntajärjestyksen taanneille ihanteille ei ensin myönnetä niille kuuluvaa arvoa: ”Siksi sanon, että niiden, jotka tarttuvat sodan tieteeseen, pitää hallita klassikot [kiinalainen kirjallisuus] perusteellisesti.”⁴⁴

Shōin ei halunnut jäädä menneisyyden vangiksi, vaan kehotti katsomaan omia perinteitä kauemmaksi, jotta hallintoalueelta toiseen ja aina vallan huipulle etenevä välttämätön oloja oikaiseva muutos olisi mahdollista. Hänen mielestään piti olla ”selkeästi tietoinen siitä, mitä ulkomailla ja ympärillä tapahtuu.”⁴⁵ Shōin tuomitsi mukavuudenhalun ja näki sen kitkemisen välttämättömänä keinona Japanin pelastamiseksi. Lisäksi hänen ajattelulleen oli ominaista vastenmielisyyden tunteminen etenkin perinnöllisen asemansa turvin maitaan hallitsevia daimyōita ja shogunaatin johtoa kohtaan:

Kuten asiat nyt ovat, feodaaliherrat katselevat tyytyväisinä, kun shogunaatti jatkaa omavaltaista toimintaansa. Ei herroihin eikä shōguniin voi luottaa, ja niinpä ainoa toivomme lepää

ruohonjuuritason sankareissa. [...] Kun arvioin läänityksemme asioiden tolaa, huomaan, että ne, jotka pitävät hallussaan virallisia virkoja ja saavat virallisia stipendejä, ovat äärimmäisen kykenemättömiä uskollisuuteen ja patrioottiseen palvelemiseen.⁴⁶

Yoshida Shōin päättelikin seuraavasti: ”Jos Taivas ei kokonaan hylkää tätä jumalten maata, täytyy tapahtua ruohonjuuritason sankarien kapina.”⁴⁷ Hän ei ehtinyt nähdä toiveensa toteutumista, sillä hänet teloitettiin vain 30-vuotiaana, kun hänen suunnitelmansa shōgunin emissaarin murhaamiseksi paljastui.⁴⁸ Shōin sai osakseen Meiji-restauraatioon osallistuneiden nuorten miesten kunnioituksen, ja hänen yksilön urheutta sekä historian kulun suuntaa muuttavaa suoraa toimintaa painottaneen sanomansa on nähty vaikuttaneen myös esimerkiksi 1930-luvun ministerimurhien taustalla.⁴⁹

Valtakunnanpoliittisella tasolla sotilaalliset liitot, joita daimyöt tekivät shogunaatin puolesta ja sitä vastaan aina Meiji-restauraatioon (1868) asti, muuttivat kokoonpanoan useaan otteeseen, mutta käytännössä sotilashallitusta vastassa olivat lopulta merkittävimpinä Satsuman, Chōshūn, Tosan ja Sagan daimyökunnat.⁵⁰ Toba-Fushimin taistelu tammikuussa 1868 merkitsi Tokugawojen vallan lopullista luhistumista, sillä keisarille uskolliset Satsuman, Chōshūn ja Tosan yhtyneet joukot saavuttivat murskavoiton vähintään kaksi kertaa pienemmästä sotilasmäärästään huolimatta.⁵¹ Tappion varmistuttua viimeinen shōgun Tokugawa Yoshinobu (1837–1913) pakeni Edoon ja luovutti kaupungin huhtikuussa vastarintaa tekemättä keisarillisiksi julistautuneille joukoille – vastoin *bushidōn* periaatteita – säästääkseen Japanin sisällissodan pitkittymiseltä, mistä häntä myöhemmin ylistettiin.⁵² Keisarillinen restauraatio oli suoritettu *de jure* jo tammikuussa nuoren Mutsuhiton (1852–1912) nimissä, joten vanhan hallintojärjestelmän purkaminen saatettiin aloittaa lähes välittömästi merkittävimmän vastarinnan kukistuttua.⁵³ Shōgunien valtakausi oli nyt lopullisesti ohi, ja Japanista tuli suurvalta-asemaa havitteleva perustuslaillinen monarkia.

Kuva 2: Satsumalaisia Chosyu-klaanin samuraita Boshin-sodan ajalta. Tässä 1860-luvulla otetussa valokuvassa on merkille pantavaa, että kahdella heistä on päällään länsimaistyylinen asetakki. Lähde: Wikimedia Commons (Myös artikkelikuvaksi)

Samurait ja bushidō modernisoituvassa Japanissa

Useimmille samuraille Meiji-restauraation myötä toteutetut uudistukset, joista osa oli aloitettu jo shogunaatin viimeisinä vuosikymmeninä vastauksena muutospaineisiin, merkitsivät heidän asemansa huomattavaa heikentymistä.⁵⁴ Perinteiset säädöt lakkautettiin vuonna 1873 ja samalla

otettiin käyttöön yleinen asevelvollisuus. Tämä muodosti kuoliniskun samuraiden soturiluokalle, sillä armeijan riveihin otettiin enimmäkseen tavallista kansaa. Samuraiden ylpeys ja huomiota herättävät tavat eivät yksinkertaisesti sopineet yhteen modernille armeijalle asetettujen vaatimusten kanssa. Esimerkiksi rutiininomainen suorittaminen oli varsin vieras ajatus *bushidōn* oppien mukaan kasvaneille sotureille. Samoin lähitaistelun harjoittelu uudenaikaisilla kivääreillä oli miekan käyttämiseen tottuneille huomattava mentaalinen kompastuskivi. Entisajan taistelukentillä kukin samurai oli pyrkinyt tavoittelemaan kunniaa isännälleen, suvulleen ja ennen kaikkea itselleen, mutta yksiköiden sisäisen ja välisen yhteistyön korostaminen katkaisi tuon perinteen.⁵⁵

Nyt kun useimmilla samuraille ei ollut mahdollisuutta harjoittaa todellista ammattiaan, hallitus joutui todellisen pulman eteen heidän takiaan. Pian nimittäin huomattiin, että suuruudeltaan kiinteiden eläkkeiden myöntämiseen perustunut järjestely nieli niin paljon rahaa, että varsinainen keisarillisen armeijan ylläpito olisi väistämättä kärsinyt.⁵⁶ Tokugawojen vasallit ja koillisten daimyökuntien samurait olivat kärsineet ”restauraatiosodassa” tappion, joten he eivät edes odottaneet jalomielistä kohtelua. Tilanne oli täysin toinen voitokkaiden lounaisten maakuntien osalta, joilla oli nyt merkittäviä edustajia uudessa hallituksessa. Tästä huolimatta nekin joutuivat pienentämään samuraille myönnettyjen eläkkeiden suuruutta, yksinkertaistamaan arvoasteikkoaan ja purkamaan säätyjaon. Asevelvollisarmeijaan kaiken toivonsa pannut hallitus pyrki ohjaamaan samurait kaupankäynnin ja muiden tuottavien ammattien pariin, mutta harvat saivat liiketoimintaansa kannattamaan. Entisten sotureiden harjoittamasta liiketoiminnasta tuli vähitellen epäpätevyyden malliesimerkki. Kreivi ja valtiomies Katsu Kaishū (1823–1899) kuvasi osuvasti 1800-luvun viimeisinä vuosina vallinnutta tilannetta:

Samuraihengen pitää ajan myötä kadota. Vaikka se on tietysti onnetonta, se ei hämmästytä minua yhtään. [...] Feodaalikauden aikana samuraiden ei tarvinnut muokata pelloja eikä myydä tavaroita. Heillä oli maanviljelijät ja kauppiat sitä tarkoitusta varten, kun he itse saivat palkkaa feodaaliherroiltaan. He saattoivat laiskotella aamusta iltaan huolehtimatta siitä, onko heillä riittävästi syötävää. Joten heidän ei tarvinnut tehdä muuta... kuin lukea kirjoja ja tehdä numero sellaisista asioista kuin uskollisuus ja kunnia.

Kun feodaalijärjestelmä oli eliminoitu ja samurait menettäneet eläkkeensä, oli vain luonnollista, että samuraihenki rappeutui vähitellen. [...] Jos heille nyt annettaisiin rahaa ja mahdollisuus ottaa rennosti niin kuin ennen vanhaan, olen varma, että bushidō pystyttäisiin herättämään henkiin.⁵⁷

Eläkkeiden maksamisen sijaan hallitus määräsi pakolliseksi eläkkeiden vaihtamisen obligaatioiksi vuonna 1876, mutta useimmille samuraille nekään eivät olleet kuin minimaalinen pesämunna. Toimettomat samurait olisivat olleet enemmän kuin tyytyväisiä, jos suunniteltu Korean-sotaretki olisi toteutunut, mutta Meiji-oligarkia kuitenkin hajosi sitä koskeviin erimielisyyksiinsä vuonna 1873, ja neuvotteluretkikunnan johtajaksi halunnut Saigō Takamori (1828–1877) erosi protestina

hallituksesta.⁵⁸ Tämän jälkeen hän vetäytyi julkisuudesta ja perusti sotilaskoulun, jossa hän opetti sotataidon lisäksi *bushidōn* mukaisia sotilashyveitä.⁵⁹

Saigōn erakkokautta ei kestänyt kuitenkaan kauan, sillä yksityisiä sotilaskouluja oli syntynyt ympäri vahvasti aseistautunutta Satsumaa, mikä sai hallituksen tuntemaan epäluuloa kyseistä prefektuuria kohtaan. Kun sitä yritettiin riisua aseista, Saigō suostui vastentahtoisesti johtamaan Tokioon keisarin puheille matkannutta protestimarssia. Näin käynnistyi Satsuma-kapina vuonna 1877. Matkalla satsumalaiset piirittivät Kumamoton vahvamuurisen varuskuntalinnan, mikä osoittautui kohtalokkaaksi virheeksi: keisarilliset joukot pystyivät torjumaan samuraiden hyökkäyksen, mikä nostatti koko armeijan taistelumoraalia. Kapinallisten murskaamiseen meni lopulta kuusi kuukautta, ja hallitus joutui mobilisoimaan 65 000 sotilaan joukot (mukana poliisivoimien yksiköitä), joihin värvättiin myös entisiä samuraita⁶⁰. Kapinan johtajuudesta huolimatta Saigō Takamori pysyi loppuun asti uskollisena keisarille ja kantoi keisarillisen armeijan univormua. Palvelijansa avustamana hän teki *seppukun* 24.9.1877 joukkojensa viimeisen hyökkäyksen aikana saatuaan luodin lonkkaansa, ja hänen legendansa oikeudenmukaisena ”viimeisenä samuraina” jäi elämään japanilaisten keskuuteen.⁶¹

Uudenkarhean keisarillisen armeijan kehitystyöstä vastasi näkyvimmin entinen chōshūlainen samurai, kenraali ja poliitikko Yamagata Aritomo (1838–1922). Maavoimien esikuva haettiin ensin Ranskasta ja myöhemmin Saksasta, kun taas laivaston osalta itsestään selvä innoittaja oli Iso-Britannia.⁶² Yamagatan mielestä asevelvollisuus oli oivallinen tapa kouluttaa kunnollisia kansalaisia, ja hänen katsotaan vaikuttaneen ratkaisevasti vuonna 1882 julkaistun, asevoimille osoitetun keisarillisen asetuksen sisältöön. Siinä mm. korostettiin, että joukot olivat aina keisarin komennossa ja muistutettiin, että kiihkeän urhoollisuuden sijaan sotilaan piti pyrkiä harkitsevuuteen, itsehillintään ja rikkumattomaan uskollisuuteen. Japani tarvitsi nyt kokonaisen samuraikansan, joten erityisesti asetuksessa painotettiin muutamia *bushidōn* ydinideaaleja: uskollisuus, esimiesten kunnioittaminen, pelottomuus ja vaatimattomuus.⁶³ Kyseenalaistamaton kuri tuottikin tulosta vuonna 1894, kun Japani voitti Kiinan sotavoimat perusteellisesti Koreassa ja Mantšurian eteläosissa käydyissä taisteluissa.⁶⁴ Samoin tapahtui kymmenen vuotta myöhemmin – nyt puolestaan Venäjä sai osakseen tuntevan nöyryytyksen, jonka sinetiksi muodostui sen laivaston perikato Port Arthurissa. Japani oli ottanut paikkansa suurten länsimaisten sotilasmahtien rinnalla.

Kuva 3: "Picture of Captain Awata, Who Fights Furiously with His Celebrated Sword in the Assault on Magongcheng in the Pescadores". Toshihide Migitan puupiirros vuodelta 1895. Lähde: Wikimedia Commons

Viimeiseksi aidosti samuraihenkiseksi kunnianosoitukseksi keisarille katsotaan chōshūlaisen samurain pojan, kenraali Nogi Maresuken (1849–1912) *junshi*, isännän seuraaminen kuolemaan. *Junshin* tekeminen oli ollut vuodesta 1682 lailla kiellettyä⁶⁵, joten Nogi olisi tarvinnut keisarin hyväksynnän teolleen, jotta sitä ei olisi tuomittu mielipuoliseksi "koiran kuolemaksi". Hän olikin esittänyt toiveensa Mutsuhitolle jo palatessaan juhlittuna sankarina Venäjän–Japanin sodasta, jolloin keisari oli selittänyt ymmärtävänsä kenraaliaan, mutta kieltänyt tätä tappamasta itseään – ainakaan niin kauan kuin hän vielä eli. Kenraali Nogi noudatti keisarin pyyntöä kirjaimellisesti, sillä hän tappoi itsensä sotilasmiekallaan samaan aikaan, kun keisarilliset ruumisvaunut lähtivät palatsista. Syynä tekoon oli se, että Nogi halusi sovittaa rykmenttinsä lipun menettämisen Satsuma-kapinassa, tuhansien sotilaidensa kuoleman Port Arthurin valtauksessa ja erityisesti kutsua maanmiehensä noudattamaan nyt jo horjuvia entisajan moraaliperiaatteita. Myös Nogin vaimo riisti henkensä. Keisarin hautajaisiin osallistuneet arvovieraat hämmästyivät Nogin osoittamasta jaloudesta ja horjumattomasta uskollisuudesta.

Kaikki japanilaiset eivät kuitenkaan hyväksyneet Nogin itsemurhaa, sillä sen katsottiin osoittavan kyvyttömyyttä palvella uutta keisaria. Monet komentajat olivat menettäneet lippunsa menneiden vuosikymmenten sodissa, mutta kukaan muu ei katsonut velvollisuudekseen sovittaa häpeäänsä itsemurhalla. Nogin tekoa pidettiin etenkin kirjailijapiireissä osoituksena fanaattisuudesta. Armeijan keskuudessa se haluttiin tulkita mielipuolisuudeksi, ehkä siitä syystä, että muut upseerit eivät olisi päätyneet noudattamaan esimerkkiä. Uskollinen kenraali oli tuonut yhden kyseenalaistetuimmista samuraiperinteistä jälleen päivänvaloon – joskin hieman väärällä vuosisadalla, kuten hänen maanmiestensä kaksijakoinen suhtautuminen osoittaa. Yhtä kaikki, Nogi Maresukesta tuli keisarille osoitetun uskollisuuden ruumiillistuma, ja häntä alettiin palvoa legendaarisena sankarina.⁶⁶

Meiji-restauraatio ei olisi voinut onnistua, jos shogunaatin kyvyttömyyttä Japanin puolustamiseen ja kehittämiseen vastustanut oppositio ei olisi kerääntynyt politiikasta vuosisatoja syrjässä olleen keisarin ympärille. Häneen voitiin henkilöidä Japanin kansallinen olemus (*kokutai*), jota keisarillisen armeijan sotilaiden katsottiin olevan velvollisia puolustamaan. Vanhojen kungfutselaisten oppien tuli ohjata japanilaisten toimintaa tulevaisuudessakin, joten keisarikeskeinen nationalismi koki ennennäkemättömän kukoistuksen. Myös ikivanhasta,

doktriinittomasta kansanuskonnosta shintōsta, johon ei kuulunut pyhiä tekstejä, tehtiin kansan yhtenäisyyden ja kuuliaisuuden pönkittäjä. ”Taantumuksellisesta menneisyydestä” haluttiin siis päästä eroon⁶⁷ yhteiskuntakoneiston suhteen, mutta yllättävän monet entisaikojen eettiset normit olivat edelleen hyödyllisiä keisarillisen järjestyksen vakiinnuttamisessa. Esi-isien arvostaminen oli kuulunut jo samuraiden tapakulttuuriin. Vanhempien kunnioittamisen kautta lapsi oppi kunnioittamaan myös keisaria, josta tehtiin elävä ja koskematon jumala. Samurain daimyölleen osoittama uskollisuus kanavoitiin nyt keisariin, joten *bushidōn* keskeinen sisältö jäi elämään valtion asettamien periaatteiden tasolla.⁶⁸

Militarismin kausi, Tyynenmeren sota (1941–1945) sekä jälkinäytös

Bushidō militarismien perusteluna

Keisari Mutsuhiton kuoleman myötä vuonna 1912 kokonainen aikakausi tuli tiensä päähän. Venäjää vastaan ansioituneet vanhemmat komentajat, jotka olivat olleet samuraita ennen Meiji-restauraatiota, jäivät eläkkeelle välittömästi sodan jälkeen todistaessaan keisarillisessa armeijassa tapahtuvaa muutosta. Ylipäätään upseeriluokan sosiologinen yhtenäisyys alkoi rakoilla, mikä käy selville vertailtaessa sotilasakatemiasta eri aikoina valmistuneiden taustoja: ensimmäisen vuosiluokan (1877) 158 upseerista vain kolme ei kuulunut samuraisukuun, kun taas Venäjän–Japanin sodan jälkeen heidän määränsä oli noussut puoleen. Vuonna 1931 samuraisukujen edustus oli vastaavasti laskenut jo vain noin 15 prosenttiin. Lisäksi armeijan piirissä Chōshūn dominointi komentajanviroissa vaihtui ajan myötä erilaisten klikkien ja painostusryhmien vallaksi, jolloin uskollisuus laillisille käskyille jäi toiseksi ideologiaan ja henkilösuhteisiin nähden.⁶⁹

Asevelvollisten kouluttamiseen alkoi kuulua säännöllinen hakkaaminen, jota aliupseerit ja upseerit tekivät ”rakkaudesta miehiään kohtaan”.⁷⁰ Meiji-kaudella sotilaita oli vaadittu osoittamaan arvostusta toisiaan kohtaan, upseerit rivimiehille ja päinvastoin, ja tekemään yhteistyötä, mutta 1910-luvulla käyttöön otetut aselajien uudet ohjesäännöt yksipuolistivat käytännön siten, että sotilaan tuli totella sokeasti esimiestään, sillä tämä antoi käskynsä keisarin nimissä. Kiinan–Japanin sodasta lähtien japanilainen sotilas ei saanut antautua, vaan hänen tuli tehdä itsemurha⁷¹, jotta hänen osakseen ei koituisi häpeää. Sotilaasta tuli kalleimman omaisuutensa, henkensä, maansa puolesta

antaessaan ”kuolematon”. Niinpä Boshin-sodasta lähtien jokainen kuollut japanilaissotilas julistettiin *kamiksi*⁷², ja hän sai sielulleen lepopaikan Yasukuni-temppelissä Tokiossa – heidän elämänsä uskottiin jatkuvan keisarin ja Japanin kansallisen olemuksen kautta.⁷³ Tähän kohtaloon pakotetun sotilaan oli luovuttava ajatuksesta henkensä korvaamattomuudesta ja ”rationalisoitava” tekonsa esimerkiksi tunteella isänmaallisuudesta. Ajatusmallia voisi kutsua *bushidōn* moderniksi ”rekonstruktioksi”, joka vaikutti ajan myötä myös sotavankien ja siviilien raaistuvaan kohteluun.⁷⁴

Opetusministeriön vuonna 1937 laatimassa *Kokutai no hongi* (”Kansallisen valtiomuodon perusteet”) -kirjasessa näkyy selvästi pyrkimys glorifioida *bushidōn* shogunaatin kaatumisen jälkeinen kehitys:

*Bushidōa voidaan pitää kansamme moraalin huomattavana ilmentäjänä. Soturien maailmassa näkyy perinnöllinen totalitaarinen rakenne ja muinaisten klaanien henki, joka on ominaista kansakunnallemme. [...] Soturien päämääränä pitäisi olla, tavanomaisina aikoina, vaalia jumalolentojen ja omien esi-isiensä kunnioittamisen henkeä perheensä perinteiden mukaisesti [...]. Tämä on sama bushidō, joka pääsi eroon vanhentuneesta feodalismista Meiji-restauraation aikaan, kasvatti suurenmoisuuttaan, tuli uskollisuuden ja isänmaallisuuden Tieksi ja on kehittynyt meidän aikamme keisarillisten joukkojen hengeksi.*⁷⁵

Sotilaiden oli opeteltava ulkoa⁷⁶ vuoden 1882 ohjesääntö, mutta sen ideaalien merkitys jäi tämän seurauksena toissijaiseksi asiaksi. Toinen merkittävä ohjesääntö oli 8.1.1941 voimaan tullut, Hideki Tōjōn nimissä laadittu *Senjinkun* -kirjanen, joka korosti keisarillisen armeijan voittamattomuutta ja taistelutahtoa sekä kielsi sotilaita antautumasta.⁷⁷ 1930- ja 1940-luvuilla toisinaan absurdeja käskyjä kyseenalaistaneita rivisotilaita rangaistiin ankarasti kenttätuomioistuimissa, jotta upseerien omat väärinkäytökset pystyttiin peittämään. Taisteluissa toisiaan seuranneista ns. banzai-hyökkäyksistä (yhdyssvaltalaisjoukkojen käyttämä termi) ei ollut tarkoituskaan selvitä hengissä, vaan kokea ”loisteliäs kuolema”. Tähän viitattiin runollisella termillä *gyokusai* (”särkynyt jalokivi”), jonka ideologian mukaisia olivat myös käsikranaateilla tehdyt joukkoitsemurhat.⁷⁸ Toisaalta mitä epätoivoisempi tilanne oli, sitä raivokkaammin japanilaisten joukkojen odotettiin taistelevan vahvaa lojaaliutta keisarilleen osoittaen. Alkuperäisen *bushidōn* periaatteilla, etenkin myötätunnon osoittamisella, oli tuolloin enää kovin vähän tekemistä vallitsevan todellisuuden kanssa.⁷⁹

Japanin tie ”Suureen Itä-Aasian sotaan”, joksi jo vuosia ennen Tyynenmeren sotaa Kiinasta alkanutta aggressiivista ekspansiota propagandassa kutsuttiin, oli nopea ja päättäväinen. Mantšurian miehittäminen vuonna 1931 oli vain alkunäytös, sillä täysimittainen sota Kiinaa vastaan puhkesi heinäkuussa 1937.⁸⁰ Japani näki uhkana USA:n, jonka se halusi saada lamaanutettua sotilaallisesti niin pitkäksi aikaa, että keisarilliset joukot ehtisivät varmistaa Tyynenmeren

kiistattoman herruuden. Lokakuussa 1941 enää mietittiin vain sopivaa paikkaa ja ajankohtaa, jolloin taistelu Tyynenmeren herruudesta alkaisi.⁸¹ Laivaston ylipäällikkö, amiraali Isoroku Yamamoto (1884–1943) suostui laatimaan uhkarohkean suunnitelman, jonka mukaisesti hävittäjälaivueet tekivät yllätyshyökkäyksen Pearl Harborin laivastotukikohtaan 7.12.1941. Japani oli nyt sodassa sekä Itä- ja Kaakkois-Aasiassa että Tyynellämerellä.

Keisarillinen armeija ja laivasto etenivät aluksi hämmästyttävällä nopeudella miehittäen kohta Burmasta Marshall-saarille ja Mantšuriasta Uuteen-Guineaan ulottunutta aluetta, jonka laajuus kuitenkin alkoi kostautua huoltoreittien jatkuvan pitenemisen myötä. Murskaava tappio Midwayn taistelussa kesäkuussa 1942 käänsikin sodan kulun, sillä japanilaiset menettivät siinä peräti neljä lentotukialusta. Tästä eteenpäin he joutuivat perääntymään saarelta toiselle ensin loppuun asti taisteltuaan. Seuraavaksi tarkastelen kuvaavien esimerkkien kautta, miten ”korruptoituneen”⁸² *bushidōn* noudattaminen näkyi Tyynenmeren sodan viime vaiheissa, ja toisaalta miten sitä myös vastustettiin.

Tokkotai-erikoishyökkäysosastot

Ennen Tyynenmeren sotaa Japani oli vain kerran ollut todellisen miehitysuhan alla. Vuosina 1274 ja 1281 Kublai-kaanin mongolijoukkojen torjumisessa olivat auttaneet myrskyt ja taifuunit, joista alettiin käyttää nimitystä *kamikaze*, ”jumalten tuuli”. Sana sai kuitenkin katkeran jälkimaun Tyynenmeren sodan loppuvaiheessa, kun Japanin sodanjohto manasi taivaalta keisarikuntansa jälleen pelastavaa ihmettä. Tällä kertaa se ei kuitenkaan pannut toivoaan äkillisiin sääilmiöihin, vaan alkoi kouluttaa ns. erikoishyökkäysosastoja (*tokkotai*), joiden lentäjien tehtävänä oli törmätä pommilastissa vihollisen sotalaivoihin, etenkin lentotukialuksiin.⁸³ Ensimmäinen erikoishyökkäysosasto⁸⁴ perustettiin Luzonin saarella Filippiineillä lokakuussa 1944 ”kamikazien isänä” tunnetun vara-amiraali Ōnishi Takijirōn (1891–1945) johdolla. Hänen itsensäkin kerrotaan aluksi epäilleen ”yksisuuntaisten lentojen” mielekkyyttä, kunnes hänelle tehtiin selkoa niiden tarjoamista mahdollisuuksista.⁸⁵ Ensimmäinen virallinen kamikazeoperaatio suoritettiin 25.10. luutnantti Yukio Sekin johdolla, joka tosin kyseenalaisti uhraamisensa kokeneena taistelulentäjänä.⁸⁶ Tuosta päivästä lähtien taktiikka tuli vaatimaan lähes 4 000 lentäjän hengen taistelussa Japanin kotisaarten puolesta.

Kamikazelentäjät näyttäisivät pintapuolisesti tarkasteltuna ajatelleen tehtävästään seuraavalla tavalla:

Kun meistä tuli sotilaita, me samalla sitouduimme uhraamaan henkemme keisarin puolesta. Kun lähdemme suorittamaan taistelutehtävää, teemme sen vakaassa uskossa siihen, että panemalla henkemme alttiiksi edistämme vihollisen lyömistä. Jos ajattelisimme toisin, toimisimme velvollisuuksiimme vastaan. Tästä syystä ”erikoishyökkäys” on vain pelkkä nimitys. Taktiikka, vaikka se olisikin laadultaan epätavallista, on vain yksi keino sotilaallisten velvollisuuksiimme täyttämässä.⁸⁷

Juuri tällaiseen mentaliteettiin vara-amiraali Ōnishi viittasi puheessaan tammikuussa 1945 erikoishyökkäyksikköä Formosalle perustettaessa: ”Vaikka me joutuisimme tappiollekin, tämän kamikazehyökkäysoseaston jalo henki tulee estämään kotimaatamme joutumasta perikatoon.”⁸⁸

Kamikazelentäjien kuolemansa edellä päällepäin osoittamaa tyyneyttä selittäisi jonkinlainen usko kuolemanjälkeiseen elämään – olihan jokainen japanilainen tuolloin ainakin virallisesti shintolainen. Vara-amiraali Ōnishi tapasi sanoa tehtävänsä täyttämään lähteville lentäjille mm. seuraavalla tavalla: ”[P]yydän teiltä sadan miljoonan kansalaisemme puolesta tätä uhria ja rukoulen teille menestystä. [...] Te olette jo jumalia, ilman maallisia haluja ja toiveita. [M]e tulemme seuraamaan ponnistuksianne loppuun saakka ja ilmoittamaan urotyönne keisarille. Tästä seikasta voitte olla täysin vakuuttuneita. [...] Pyydän teitä kaikkia tekemään parhaanne.”⁸⁹

Kuva 4: Koulutytöt hyvästelevät kamikazelentäjänä Okinawaa kohti lähtevän aliluutnantti Anazawa Toshion 12.4.1945 Chiranin lentotukikohdassa Kagoshiman prefektuurissa. Lähde: Wikimedia Commons

Sodan jälkeen löydetyistä päiväkirjoista ja viimeisistä kirjeistä saakin kuvan vanhempiaan kunnioittavista ja keisarilliseen Japaniin uskovista nuorista miehistä. Yhdysvaltalaisantropologi Emiko Ohnuki-Tierneyn pioneerityön luonteisen teoksen *Kamikaze Diaries – Reflections of Japanese Student Soldiers* avulla on kuitenkin mahdollista katsoa tätä viimeisten kirjeiden välittämää uskollisuuden ja keisarinpalvonnan pintatasoa syvemmälle muutaman *tokkotai*-pilotin ja yliopistosta värvätyn sotilaan päiväkirjamerkintöjen kautta. Esimerkiksi Sasaki Hachirō toteaa marraskuulle 1940 päivätyssä pohdinnassaan: ”Sokea tottelevaisuus ilman vapaata tahtoa ei ole vastaus kaaokseemme.”⁹⁰ Hayashi Ichizō sen sijaan ottaa seuraavissa ristiriitaisia tunteita välittävissä lainauksissa tehtävänsä kohtalona, jolta ei voi paeta, vaikka haluaisikin; se ei ole hänen päätettävissään, vaan ennalta säädetty:

*Ollakseni rehellinen en pysty sanomaan, että toive kuolla keisarin puolesta on aito, lähtöisin sydämeistä. Kuitenkin on päätetty, että kuolen keisarin puolesta.⁹¹ (23.2.1945)
Uneksin kuolemastani raivoisassa taistelussa. Ainoa toiveeni on kuolla keisarin puolesta. Kuinka lohduttavaa onkaan tietää, että itseä tullaan kunnioittamaan kuolemassa. Ainakin ihmiset muistaisivat minut. Kun ajattelen kuinka eläisin heidän mielissään, tunnen mielihyvää.⁹² (2.3.)*

Palaan ajatukseen taistelukenttäkuolemasta, mutta se on minulle pakoa. Vaikka kuolema on annettu minulle, pidän kiinni elämästä. On parempi, kun ei ajattele kuolemaa, vaan elämää juuri siitä syystä, että kuolema on annettu minulle. [...] Yritän löytää ikuisen elämän.⁹³ (4.3.)

Hayashi Tadaon merkinnät vastaavasti osoittavat syvällistä filosofista otetta, johon ovat Ohnuki-Tierneyn mukaan vaikuttaneet kymmenien filosofien ja kirjailijoiden teokset – niin ulkomaisten kuin japanilaistenkin. Hänellä esiintyy usein ajatus siitä, että kuoleman miettimisellä ja siihen johtavalla prosessilla on tuskallisen hajottava vaikutus minuuden eheyteen:

Kuolla sodassa, kuolla kansakunnan käskystä – minulla ei ole aikomusta ylistää sitä; se on suuri tragedia.⁹⁴ (12.10.1941)

En välttele uhrautumista. En kieltäydy uhraamasta itseäni. [...] Marttyyrius ja uhrautuminen pitää tehdä silloin, kun itsen tiedostaminen on korkeimmillaan. Uhrautuminen henkensä riistämisen lopuksi, itsen hajottaminen olemattomiin, ei merkitse yhtään mitään.⁹⁵ (3.1.1944)

Elää vai kuolla – me emme tiedä. [...] Minä ajattelen tätä päiväkirjaa ensimmäisenä lukuna kuvauksessa ihmisestä, jolla on vain suuri unelma, joka, löytämättä ratkaisua, yritti parhaansa saavuttaakseen unelmansa. Loppu. 14.7.1944, 9:40.⁹⁶

Tällaisia ajatuksia ei kuitenkaan puettu sanoiksi julkisesti, vaan ne jäivät tuskalliseksi ja järkyttäväksi testamentiksi lentäjän äidille ja muille lähiomaisille. Viimeinen, joskin epävirallinen, kamikazetehtävä suoritettiin, kun amiraali Ugaki Matome laivueineen teki oman ratkaisunsa 15.8.1945 Japanin jo antauduttua: ”Olen menossa suorittamaan hyökkäystä Okinavaa vastaan, missä mieheni ovat putoilleet kuin kirsikankukan lehdet. Haluan syöksyä siellä kohti vihollista ja tuhota sen todellisessa Bušido-hengessä vakaasti luottaen ja uskoen keisarillisen Japanin olemassaolon ikuisen säilymiseen. [...] Kauan eläköön Hänen Majesteettinsa Keisari!”⁹⁷

Kamikaze-taktiikan isä, vara-amiraali Ōnishi Takijirō puolestaan yritti viimeiseen asti saada muut sotilaskomentajat ja keisarin valtuuttamaan kamikazehyökkäysten jatkamisen, vaikka Japanin antautuminen oli enää päivien kysymys. Kun taivuttelu ei tehonnut, hän teki antautumisilmoituksen kuultuaan sen, mitä oli vannonut alusta alkaen: *seppukun*. Testamenttinsa mukaan hän halusi sovittaa sen, ettei taktiikka ollut johtanut voittoon ja ”pyytää anteeksi [...] lentäjien sieluilta ja heidän perheiltään”.⁹⁸ Selvistä eettisistä ristiriidoista huolimatta kamikazien mm. *bushidōsta* ammentama taistelutahto ja uhrihenki saavat yhä osakseen kunnioitusta, erityisesti Japanissa.

”Ratkaisevat taistelut”

”Sotaurheudessa on ansiokkaampaa kaatua isäntänsä edestä kuin lyödä vihollinen.”⁹⁹ Tämä Yamamoto Tsunetomon esittämä ajatus näyttää innoittaneen japanilaisia upseereita heidän komentaessaan miehensä aalto toisensa jälkeen ns. banzai-hyökkäyksiin Tyynenmeren saarista

taisteltaessa. Yhdysvaltalaisjoukot olivat edetessään tottuneet odottamaan näitä epätoivoisia tekoja, sillä toisinaan uloimmat japanilaisotilaat ryhmittivät puolustukseen jopa vedenrajaan asti. Taistelu Saipanista kesällä 1944 muodostui sodan siihen asti suhteellisesti verisimmäksi yhteenotoksi, josta ani harva japanilaisotilas selvisi hengissä edellä kuvattujen käytäntöjen soveltamisen vuoksi. Myös saaren siviiliväestö surmasi itseään monin tavoin, osittain siksi, että he pelkäsivät yhdysvaltalaisjoukkojen vangiksi jäämistä saatuaan osansa intensiivisestä sotapropagandasta, mutta myös siksi, että armeija käski heidän tehdä niin.¹⁰⁰ Pahempaa oli kuitenkin vielä tulossa.

Iwo Jima, 22 km²:n laajuinen rikkiiperäinen saari noin 1 000 kilometriä Tokiosta kaakkoon, oli aidosti Japanin maaperää – olihan sillä virallinen postiosoitekin. Saaren puolustuksen vastarinnan vaietessa Saipanilla komentoonsa ottanut samuraisukua oleva kenraaliluutnantti Kuribayashi Tadamichi (1891–1945) sai siirretyksi Iwo Jimalle laivaston ja armeijan yksiköistä yli 21 000 miestä, joista suurin osa oli tavallisia asevelvollisia. Hän oli rationaalisesti ajatteleva sotilas, joka saaren puolustamisstrategiassa asettui kollegojaan vastaan. Saaren sisäosissa aloitettiin ennennäkemätön rakennustyö: luonnonmukaisia luolia hyväksikäyttäen maanpinnan alle luotiin monimutkainen, useiden kilometrien mittainen yhdyskäytävä-, pesäke- ja bunkkeriverkosto.¹⁰¹

Myötätuntoisena ihmisenä Kuribayashi arvosti miehiään¹⁰² eikä halunnut yhdenkään komennossaan olevan sotilaan kuolevan turhaan. Niinpä maihinnousun alkaessa 19.2.1945 Iwo Jiman eteläosassa hän oli antanut miehilleen käskyn, jonka mukaan heidän tulisi taistella viimeiseen asti ja kuolla vasta kymmenen vihollista surmattuaan. Vesi-, ruoka- ja ammuspulasta kärsineet japanilaisjoukot jatkoivat sitkeää vastarintaansa aina maaliskuun loppuun saakka ja ilmestyivät kuin tyhjästä aiheuttamaan tuhoa yhdysvaltalaisen yksiköiden keskuudessa niilläkin alueilla, joiden piti olla jo puhdistettuja.¹⁰³

Iwo Jiman puolustajat kävivät läpi ”maanpäällisen helvetin”, kuten Kuribayashi itse asian ilmaisi, eikä hänen jyrkästi kieltämiltään banzai-hyökkäyksiltä enää maaliskuussa välttytty. Pääosa japanilaisjoukoista oli kuun loppuun mennessä vetäytynyt Iwo Jiman pohjoiskärkeen. Tilanteen käytyä toivottomaksi päätettiin 26.3. varhain aamulla ryhtyä viimeiseen järjestelmälliseen yleishyökkäykseen.¹⁰⁴ Hyökkäyksen aikana Kuribayashi haavoittui reiteen, ja hänen arvellaan kuolleen vammoihinsa tai ampuneen itsensä.¹⁰⁵ Kuribayashi oli ankara mutta sydämellinen, vastuullinen ja perusteellisella tarkkuudella pienimpiinkin yksityiskohtiin suhtautunut aktiivinen komentaja, joka tiesi tehtävän vastaanotettuaan kuolevansa mitä suurimmalla todennäköisyydellä tuolla saarella näkemättä enää koskaan perhettään.¹⁰⁶ Kuribayashi asetti velvollisuuden maataan

kohtaan onnellisuutensa edelle, ja hänen voidaan sanoa osoittaneen todellisen samurain taisteluhenkeä loppuun asti – olematta kuitenkaan militaristi.

Kuribayashin kuolinpäivänä ensimmäiset yhdysvaltalaisyksiköt nousivat maihin Okinawalla, josta oli viime hetkellä siirretty yksi sitä puolustaneista kolmesta divisioonasta Formosalle, ja jo tässä vaiheessa korkea-arvoisimmat upseerit oli määrätty tekemään *seppuku*, jos Okinawan puolustus kaatuisi.¹⁰⁷ Suunnittelusta ja organisoinnista vastanneella eversti Yahara Hiromichilla (1902–1981) oli suuria näkemyseroja komentajiensa, kenraaliluutnanttien Ushijima Mitsuru (1887–1945) ja Cho Isamu (1895–1945) kanssa¹⁰⁸. Yahara olisi halunnut pitäytyä näännytyssodankäynnissä, mutta Chon mielipide painoi enemmän, ja useat pataljoonat hyökkäsivät esiin maanalaisista asemistaan 12.4. ja 4.5. – vain tullakseen murskatuiksi. Cho kärsi moraalisen tappion, ja operaatioiden johtaminen luovutettiin Yaharalle.¹⁰⁹ Vastarinta jatkui raskaista miestappioista huolimatta kesäkuun lopulle saakka, jolloin Ushijima ja Cho tekivät *seppukun* 23.6.¹¹⁰

Yahara kirjoittaa olleensa katkeroitunut siitä, että Iwo Jiman lailla myös nyt sodanjohto Tokiossa puhui Okinawasta ”ratkaisevana taisteluna”, mutta jätti saarella olevat joukot käytännössä oman onnensa nojaan toivottomana tapauksena.¹¹¹ Tästä huolimatta hänellä oli mielenlujuutta selvittää esimiestensä käskyn mukaisesti hengissä kertomaan Okinawan puolustajien tarina jälkipolville. Myös eräs toinen Okinawan taisteluun liittyvä upseeri päätyi itsemurhan sijaan toisenlaiseen ratkaisuun ja kehotti alaisiaankin olemaan riistämättä henkeään turhaan. ”Upoamattomana kapteenina” tunnettu Hara Tameichi (1900–1980), jonka isoisä oli palvellut Takamatsun daimyōta, oli risteilijä *Yahagin* kapteenina, kun Kyushulta lähetettiin matkaan taistelulaiva *Yamaton* ja *Yahagin* johdolla Japanin keisarillisen laivaston historian viimeinen saattue, joka upposi 7.4. yhdysvaltalaisten hävittäjien ankarassa pommituksessa. Hara piti ennen lähtöä miehistölleen *Yahagin* kannella militarismin kauden kontekstissa hätkähdyttävän puheen:

*Läänityslaitoksen aikana tuhlatiin ihmishenkiä mitättömistä syistä, mutta me elämme 20. vuosisataa. Bušidon (samurain elämäntavan) säännöt sanovat, että soturi elää niin, että hän on aina valmis kuolemaan. Mitään ei ole käytetty tai tulkittu niin väärin kuin tätä sananpartta. Se ei tarkoita sitä, että soturin olisi tehtävä itsemurha vähäpätöisestä syystä. Se tarkoittaa, että meidän on elettävä niin, että meidän ei tarvitse katua mitään kuollessamme. Kuolema voi tulla miehen luo millä hetkellä tahansa. Emme saa luovuttaa henkeämme tarkoituksettomasti. Bušido vaatii kyllä törkeän laiminlyönnin sovittamista itsemurhalla, ja voimme tehdä itsemurhan milloin hyvänsä. Nyt meidän tehtävänäme ei kuitenkaan ole tehdä itsemurhaa, vaan voittaa ja kääntää sodan kulku. Meidän on voitettava tämä sota eikä ajateltava kuolemista.*¹¹²

Hara selvisi hengissä, sillä kuin ihmeen kaupalla eräs pelastusvene havaitsi hänet tunteja *Yahagin* uppoamisen jälkeen. Mm. saattuetta johtanut amiraali Seiichi Itō taas tulkitsi *bushidōa* toisin ja painui syvyyksiin *Yamaton* mukana.¹¹³ Juuri tällaisissa ihmiskohtaloissa ”korruptoituneen”

bushidōn vääristymät näyttäytyvät kaikessa monimutkaisuudessaan, jolloin on samalla mahdollista osoittaa, että aivan kaikkien sotilaiden mielissä *bushidō* ei ollut muuntunut propagandavälineeksi.

Tappion kestäminen ja militarismista luopuminen

Japani antautui 14.8.1945 puolenpäivän aikoihin, kun keisari Hirohito kehotti historiallisessa radiopuheessaan kansaansa kestämaan tulevat koettelemukset ja kärsimykset, sillä hänen päätöksensä toisi mukanaan ”suuren rauhan tuleville tuhansille sukupolville”. Lähes kolme miljoonaa japanilaista oli kuollut ja haavoittuneita ja vakavasti sairastuneita oli vielä moninkertainen määrä. Kun maakin oli raunioitunut juuri keisarin nimissä käydyn sodan vuoksi, on jokseenkin hämmästyttävää, että antautumista välittömästi seurannut mieliala oli joidenkin japanilaisten osalta sekoitus häpeää ja syyllisyydentuntoa, jota koettiin keisarin odotusten täyttämättä jättämisestä. Nämä kansalaiset polvistuivat keisarillisen palatsin edessä ja kumarsivat suruissaan, mutta heidän lukumääränsä oli suhteellisen pieni.¹¹⁴ Tästä voidaan tehdä se johtopäätös, että uhrautuminen keisarin ja ”ikuisen Yamaton”¹¹⁵ puolesta ei todellakaan ollut kokonaisen kansakunnan yksimielinen ja ylin toive.

Armeijan keskuudessa antautuminen merkitsi kurin muuttumista anarkiaksi, sillä sotilaat lähtivät yksiköistään joukoittain, ja tämän lisäksi sekä kotisaarille sijoitetut upseerit että sotamiehet osallistuivat varikkojen ja varastojen joskus laajamittaiseenkin ryöstelyyn.¹¹⁶ Entisten sotilaiden osakseen saama halveksunta muodostui yhdysvaltalaishistorioitsija John Dowerin mukaan arkipäiväiseksi ilmiöksi – olivathan nämä hävinneet sodan. Koska sotavangeiksi jääneillä japanilaisilla oli tapana kieltää lähettämästä tietoa kohtalostaan kotimaahan omaisiaan mahdollisesti odottavien kostotoimenpiteiden pelossa, heitä saattoi hyvinkin odottaa Japaniin palauttamisen yhteydessä järkytys: heidän hautajaisensa oli jo pidetty ja hautakivi pystytetty – tästä sarkastinen nimitys ”elävät sodassa kuolleet”. Myös propagoitu mentaliteetti johti tähän, sillä antautumisen katsottiin stigmatisoivan sekä tähän syyllistyneen sotilaan että hänen omaisensa sosiaalisesti. Monet veteraanit kokivatkin yhteiskunnan unohtaneen heidät täysin.¹¹⁷

Japanin valtiomuodon kannalta ratkaisevaksi muodostui vuosina 1946–48 pidetty Tokion tribunaali, jossa osa Japanin valtion- ja sodanjohdosta tuomittiin kuolemaan ja vankeuteen mm. rikoksista ihmiskuntaa ja rauhaa vastaan. Keisarikin oli nimittäin vaarassa joutua syytettyjen penkille, mutta erinäisten, sekä liittoutuneiden miehityshallinnon että japanilaisten, toimenpiteiden ansiosta hänet

kuitenkin onnistuttiin pitämään poissa oikeussalista – kirjaimellisesti, sillä häntä ei kutsuttu edes todistajaksi. Tribunaalin aikana syytetyt osoittivat johdonmukaista uskollisuutta tammikuussa 1946 ihmiseksi julistautunutta entistä jumalaansa kohtaan. Erityisesti Hideki Tōjō, joka oli yksi seitsemästä teloitetusta, otti kantaakseen vastuun Japanin käymästä aggressiivisesta laajentumissodasta.¹¹⁸ Japanilaishistorioitsija Yuki Tanakan mukaan vieläpä mentaliteetti, että japanilaiset yhdessä olivat vastuussa keisarille tappioon päättyneestä sodasta – minkä vuoksi heidän tulisi pyytää tältä anteeksi – edesauttoi ajattelua, jossa kollektiiviseksi katsottu vastuu kumosi samalla yksilön vastuun omista teoistaan.¹¹⁹

Myös kysymys *bushidōn* vaikutuksesta veritekojen ja miehityshallinnon aikaisen sorron taustalla nousi esiin istunnoissa, ja tuomarit omaksuivat ankaran tuomitsevan asenteen sitä kohtaan. Korruptoitunut muoto salli kaikki keinot vihollisen tuhoamiseksi, ja liittoutuneiden silmissä japanilaisten taipumus estetisoida kuolema hipoikin psykopatiaa.¹²⁰ Täytyy kuitenkin muistaa, että *bushidōa* oli vääristetty suhteessa sen idealisoiuihin samurajuriin, jolloin voidaan sanoa, että nimenomaan *bushidōn* korruptoituneella muodolla oli kiistaton osuutensa japanilaisjoukkojen raakuuksien legitimoinnissa. Totaalisen sodankäynnin kannattajat etsivät oikeutuksensa tulkitsemalla perinteistä kunniakoodia omista lähtökohdistaan, jolloin on mahdotonta sanoa, tunsivatko he enää lainkaan kunnioitusta alkuperäisen *bushidōn* militarismista poikenneita painotuksia kohtaan.¹²¹ *Bushidōn* ihanteiden noudattaminen oli viimeistään silloin kiertänyt täydellisen kehän, kun jotkut sotarikolliset hakivat niillä oikeutusta teoilleen kansan silmissä ja ”uhrin” asemaa. Liittoutuneiden miehityshallinto oli julistanut ”feodaaliset arvot” pannaan, mutta siitä huolimatta ne palasivat vaikuttamaan japanilaisten alitajuntaan.¹²²

Yhteenveto

Bushidōn läpi vuosisatojen kulkemaan tiehen on mahtunut paitsi kunniakkaina pidettyjä tilanteita, joissa samurai-etiikkaa on *puolustettu*, myös niitä, joissa sen korruptoituneella muodolla on *puolustauduttu* jälkipolvien tuomiota vastaan. Kun pidetään mielessä *bushidōn* tulkitsemisessa 1600-luvulta lähtien tapahtuneet muutokset, näyttäytyvät esimerkiksi 47 rōninia ja Itä-Aasian ja Tyynenmeren sodassa miehiään turhaan tappaneet sekä vastustajilleen – niin sotilaille kuin siviileille – sanoinkuvaamattomia kärsimyksiä tuottaneet japanilaisupseerit ja rivisotilaat toisilleen vieraassa valossa. Edelliset katsoivat toimivansa isäntänsä kunnian palauttamiseksi

velvollisuudekseen katsomallaan tavalla, kun taas jälkimmäiset noudattivat inhimillisyydestä puhdistettua ”tyhjää koodia”, joka oli itse asiassa alkuperäisten ihanteiden tarkoituksellisen vääristämisen summa.

Vaikka edellä sanotusta voikin saada sen kuvan, että Edo-kauden japanilaisessa yhteiskunnassa ylivoimaisesti kiinni pitäneet samurait olisivat olleet suoranaisia pyhimyksiä, täytyy muistaa, että 1700-luvun alkuun mennessä kodifioituneet arvot olivat käyneet läpi nostalgisoivan käsittelyn. Samurai, jonka ainoa tilaisuus käyttää miekkaansa oli tuolloin yleensä halveksittu katutappelu, saattoi hyvinkin ajatella Yamamoto Tsunetomon tavoin ylevästi päättäväisestä kuolemuksesta, mutta hänen todellinen luontonsa olisi punnittu vasta tositalanteen tullen. Uskollisuutta ja isännän kunnioittamista oli tietenkin myös velvollisuuksien moitteeton hoitaminen, joten olisi väärin pitää *bushidōa* pelkästään sotaisaan mielenlaatuun vetoavana säännöstönä, jona se helposti näyttäytyy 1930- ja 1940-luvuilla karmean huipentumansa saaneen militarismin valossa.

Soturikulttuurin peruspilarin lisäksi *bushidō* muodosti vuoteen 1945 saakka merkittävän retorisen resurssin niin yhteiskunta- kuin sotilaspoliittisiakin ratkaisuja tehtäessä. Sen ihanteiden mukaan eläminen, moraalisen esikuvana tavalliselle kansalle toimiminen, toi samurailuokalle, käytännössä kylläkin vain osalle siitä, rauhanajan sääty-yhteiskunnassa vapautuksen taloudellisesti tuottavasta toiminnasta. Meiji-kauden alussa samurailuokka nähtiin enimmäkseen modernisoitumiskehityksen jarruna, mutta 1880-luvulta lähtien itse *bushidō* alkoi jälleen saada kunnioitusta keisarihallituksen sotavoimien kehittämisen ja imperialistisen laajentumisen myötä. Samurain daimyölleen osoittama uskollisuus kanavoitiin jatkossa valtioon ja keisariin, mikä johti lopulta banzai-hyökkäysten ja kamikazelentojen kaltaiseen itsetuhoon, jota vielä Kiinaa ja Venäjää vastaan sodittaessa enimmäkseen vältettiin.

Bushidōn syvälinen ymmärtäminen edellyttää pitkälti irrottautumista yksilön ja yhteisön arvomaailman välisiin suhteisiin liittyvistä länsimaisista käsityksistä, ja silti aiheeseen perehtyvä saattaa huomata, kuinka samanlainen ihmisluonto ympäröivästä kulttuurista huolimatta pohjimmiltaan on. Samurait olivat yhtä lailla taipuvaisia irrationaalisuuteen ja *bushidōn* vastaisiin tekoihin kuin ketkä tahansa muutkin ihmiset – kyse olikin siitä, kuinka hyvin nämä oppineet soturit pystyivät ratkaisemaan henkiset konfliktinsa itseään ja ympäröivää yhteisöä tyydyttävällä tavalla. Vaikka *bushidōn* noudattaminen sai militarismin kaudella aatteen korruptoitumisen myötä entistä epäinhimillisempiä ja raaempia piirteitä, on olennaisen tärkeää muistaa, että se oli alun perin tarkoitettu johtamaan japanilainen yhteiskunta soturieliitin esimerkin kautta oikealle tielle. Daidōji

Yūzanin viisain sanoin: ”*Bushidōn* säilymisen edellytyksenä on, että soturi tietää hyvän ja pahan välisen eron ja tarrautuu epätoivoisesti kaikkeen, mikä on hyvää.”¹²³

Kirjoittaja on filosofian maisteri, joka tekee mahdistisodan ratkaisutaisteluja viktoriaanisissa sotilaskulttuurisissa ja -poliittisissa diskursseissa käsittelevää väitöskirjaansa Turun yliopistossa yleisen historian oppiaineessa. Japanilainen soturi- ja sotilaskulttuuri on ollut hänelle tärkeä tutkimusintressi opintojen alusta lähtien.

Lähteet ja tutkimuskirjallisuus

Lähteet

Daidōji, Yūzan. *The Code of the Warrior / Budo Shoshinshu*. Translated by D. E. Tarver. Writers Club Press, New York 2003.

Gibney, Frank B., ”The American Assault”. Teoksessa Yahara, Hiromichi, *The Battle for Okinawa*. John Wiley & Sons, Inc., New York 1995, 29–37. (Gibney 1995a)

Gibney, Frank B. ”Two Views of Battle.” Teoksessa Yahara, Hiromichi, *The Battle for Okinawa*. John Wiley & Sons, Inc., New York 1995, xv–xxv. (Gibney 1995b)

Hara, Tameichi. *Japanilainen hävittäjäkapteeni*. Suomentanut Alpo Heinonen. Karisto, Hämeenlinna 1977.

Inogutši, Rikihei, Nakažima, Tadashi & Pineau, Roger. *Itsemurhalentäjät – Japanin kamikazejoukot toisessa maailmansodassa*. Suomentanut Toivo J. Kivilahti. Tammi, Helsinki 1959.

Kuribayashi, Tadamichi. *Picture Letters from Commander in Chief*. Edited by Tsuyuko Yoshida, translated by Michi Fusayama. Viz Media, San Francisco 2007.

Mototada, Torii (1600). *The Last Statement of Torii Mototada*. Translated by William Scott Wilson. Teoksessa Wilson, William Scott, *Ideals of the Samurai – Writings of Japanese Warriors*. Black Belt Books 2007.

Musashi, Miyamoto. *Maa, vesi, tuli, tuuli ja tyhjyys*. Suomentanut Samppa Lahdenperä. Otava, Keuruu 2002.

Nitobe, Inazo, *Bushido: Japanin sielu*. Suomentanut Antero Manninen. WSOY, Porvoo 1942.

Ohnuki-Tierney, Emiko. *Kamikaze Diaries: Reflections of Japanese Student Soldiers*. The University of Chicago Press, Chicago 2007.

Pineau, Roger. *Amerikkalaisen tekijän esipuhe*. Teoksessa *Itsemurhalentäjät: Japanin kamikazejoukot toisessa maailmansodassa*. Tammi, Helsinki 1959, s. 11–12.

Sources of Japanese Tradition, Vol 2: 1600 to 2000. de Bary et al. (ed.) Columbia University Press, New York 2005.

Sakai, Saburo. *Samurai: japanilaisen hävittäjälentäjän muistelmat*. Suomentanut Toivo J. Kivilahti. WSOY, Porvoo 1958.

Yahara, Hiromichi. *The Battle for Okinawa*. Translated by Roger Pineau. John Wiley & Sons, Inc., New York 1995.

Yamamoto, Tsunetomo (1716). *Hagakure – Samurain tie*. Suomentanut Jaakko Anhava. Memphis Books, Hämeenlinna 2006.

Tutkimuskirjallisuus

Axell, Albert & Kase, Hideaki. *Kamikaze: Japanin itsemurhalentäjät*. WSOY, Juva 2005.

Dower, John W. *Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II*. W.W. Norton & Company, Inc., New York 2000.

Fält, Olavi K. ”Japani kulttuurivirtojen suvantona”. Teoksessa, Olavi K. Fält; Kai Nieminen; Anna Tuovinen, & Ilmari Vesterinen (ed.) *Japanin kulttuuri*. Otava, Keuruu 1999, 9–155.

Feifer, George. *The Battle of Okinawa: The Blood and the Bomb*. The Lyons Press, Guilford, Connecticut 2001.

Harries, Meirion & Harries, Susie. *Soldiers of the Sun: The Rise and Fall of the Imperial Japanese Army*. Random House, New York 1991.

Harris, Victor. ”Victor Harrisin esipuhe kirjan englanninkieliseen laitokseen”. Teoksessa Musashi, Miyamoto. *Maa, vesi, tuli, tuuli ja tyhjiys*. Otava, Keuruu 2002, 9–32.

Hillsborough, Romulus. *Shinsengumi: The Shogun's Last Samurai Corps*. Tuttle Publishing, Rutland, Vermont 2005.

Hosoki, Shigetoki. ”Battle of Iwo Jima”. Teoksessa, Kuribayashi, Tadamichi. *Picture Letters from Commander in Chief*. Tsuyuko Yoshida (ed.), translated by Michi Fusayama. Viz Media, San Francisco 2007, 234–238.

Ikegami, Eiko. *The Taming of the Samurai: Honorific Individualism and the Making of Modern Japan*. Harvard University Press 1995.

Jansen, Marius B. *The Making of Modern Japan*. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge, Massachusetts 2002.

Takehashi, Kumiko. *So Sad to Fall in Battle: An Account of War Based on General Tadamichi Kuribayashi's Letters from Iwo Jima*. Translated by Giles Murray. Presidio Press, New York 2007.

Keene, Donald. *Emperor of Japan: Meiji and His World, 1852–1912*. Columbia University Press, New York 2002.

Newman, John. *Bushido: The Way of the Warrior*. Magna Books 1989.

Ravina, Mark. *The Last Samurai: The Life and Battles of Saigo Takamori*. John Wiley & Sons, Inc., Hoboken, New Jersey 2003.

Rönnqvist, Ronny. ”Samuraiden Japani Hagakuren kirjoittamisaikaan”. Teoksessa Tsunetomo, Yamamoto. *Hagakure: Samurain tie*. Kääntänyt Jaakko Anhava. Memphis Books, Hämeenlinna 2006, 193–206.

Tanaka, Yuki. *Hidden Horrors: Japanese War Crimes in World War II*. Westview Press, Boulder, Colorado 1998.

Vesterinen, Ilmari. ”Japanin aineellinen ja sosiaalinen kulttuuri”. Teoksessa Olavi K. Fält; Kai Nieminen, Anna Tuovinen & Ilmari Vesterinen (toim.) *Japanin kulttuuri*. Otava, Keuruu 1999, 425–566.

Wilson, William Scott. *Ideals of the Samurai: Writings of Japanese Warriors*. Black Belt Books, 2007.

¹ Harris 2002, 11; Jansen 2002, 105. Vastaavasti esimerkiksi Ranskassa aatelistoa ja papistoa oli alle prosentti väestöstä. Samuraita voidaankin pitää hämmästyttävän suurena etuoikeutettujen luokkana. Jansen, s. 105.

² Suomenokset ovat omiani, ellei lähdeluettelossa tosin mainita.

³ Musashi 2002, 47–48.

⁴ Yamamoto (1716) 2006, 19–20. Jokseenkin vastakohtaista ajattelua edustaa esimerkiksi Yoshida Shōin, joka kirjoitti Meiji-restauraation kynnyksellä näin: ”Vuoden alusta loppuun, päivin öin, aamuin illoin, taistossa ja levossa, soturin tulee pitää itsensä jatkuvasti tietoisena kuolemasta ja pitää mielessä, että ainoaa kuolemaansa ei tulisi kärsiä turhaan.” Sources of Japanese Tradition, Volume 2: 1600 to 2000, 655.

⁵ Yamamoto (1716) 2006, 20.

⁶ Daidōji 2003, 1.

⁷ Ibid., 5.

⁸ Ibid., 12–13.

⁹ Ibid., 35–36.

¹⁰ Newman 1989, 127–128.

¹¹ Nitobe 1942, 23–24.

¹² Näihin oli tapana liittää myös muita hyveitä, etenkin vanhempien kunnioitus (ko), viisaus (chi) ja huolenpito vanhuksista (tei).

¹³ Nitobe 1942, 229.

¹⁴ Wilson 2007, 120–121. Uhkapeli onnistui, sillä linna kesti itsepäisesti yksitoista päivää, kunnes petturi sytytti tulipalon. Tällöin Mototada moitti miehiään joukkoitsemurhan ehdottamisesta ja johti jäljellä olevat kolmesataa miestä viidesti hyökkäykseen, joista viimeisestä linnaan palasi kymmenen samuraita. Uupunut Mototada teki rituaalitseurhan erään nuoren vihollisen avustamana, ja loput puolustajat kaatuivat viimeiseen mieheen. Ibid.

¹⁵ Torii (1600) 2007, 121.

¹⁶ Ibid., 124.

¹⁷ Ibid., 121–124. Uhrautuminen herransa puolesta vähäpätöisessäkin tilanteessa on Toriin mielestä suurin onni, joka soturia saattaa kohdata, sillä näin hän ei jää velkaa tämän osoittamasta hyväntahtoisuudesta: ”Se, että minä voin mennä tämän maan kaikkien muiden soturien edellä ja uhrata henkeni herrani hyväntahtoisuuden vuoksi, on kunnia perheelleni ja ollut hartain toiveeni monen vuoden ajan.” Ibid., 122. Poikaansa Torii kehottaa: ”Ensinnäkin, ole harkitsevainen

toimissasi ja hyväkäyttöksinen, kehitä harmonia herran ja palvelijoiden välille ja tunne myötätuntoa alempiasi kohtaan.” Ibid., 124.

¹⁸ On tosin muistettava, että talonpoikaiskapinoita (*ikki*) ja muita kahakoita puhkesi silti alituisen, ja etenkin Edo-kauden loppupuolella myös kaupungeissa mellakoiitiin. Mielikuva hallinnollisesta harmoniasta saatoikin olla kaukana todellisuudesta.

¹⁹ Titteli *sei-tai-shōgun* tarkoittaa kirjaimellisesti ”suurta johtajaa, joka alistaa barbaarit”. Shōgunin tehtävänä oli johtaa sotilashallitusta. Fält 1999, 51.

²⁰ Jansen 2002, 38; Fält 1999, 88–89. *Daimyōn* arvoisen läänityksen tuoton tuli olla vähintään 10 000 *kokua* (1 koku vastaa 190 litraa riisiä). Erityisryhmän muodostivat nimellä *shinpan* tunnetut Tokugawa-suvun sivuhaarat. Enimmäkseen läntisten klaanien johtajista, jotka olivat palvelleet Tokugawoja jo ennen Sekigaharan taistelua, tuli *fudai-daimyōita*, joilla oli oikeus päästä virkoihin bakufun organisaatiossa, kun taas hävinneistä itäisistä daimyōista ja uusista liittolaisista tuli *tozamoina* täysin ”ulkopuolisia”. Tähän jakolinjaan ei tehty muutoksia riippumatta kunkin daimyōn hallinnollisesta taitavuudesta, mikä aiheutti sukupolvien mittaista hiljaista katkeruutta niiden keskuudessa, jotka eivät olleet ajoissa alistuneet yhteistyöhön Tokugawojen kanssa. Epäluotettavimpina pidettyjen daimyōiden piti hallita läntisiä reuna-alueita luottosukujen valvonnassa. Fält 1999, 88–89.

²¹ Vesterinen 1999, 481; Jansen 2002, 104–105. Samurait jaettiin kaikkialla Japanissa ”ylempiin” (*joshi*), jotka saivat omistaa ratsun ja ”alempiin” (*hirazamurai*), joilla ei ollut tätä oikeutta mutta jotka yhtä lailla kantoivat kahta miekkaa. Jansen 2002, 104.

²² Fält 1999, 92; Jansen 2002, 117.

²³ Jansen 2002, 108–111.

²⁴ Sources of Japanese Tradition, Volume 2, 12.

²⁵ Daidōji kirjoittaa soturin kutsumuksesta seuraavaa: ”Soturi palvelee yhteiskuntaa asettumalla pahantekijöitä vastaan, kukistamalla kansankiihottajat ja suojelemalla yhteisön heikompia jäseniä. Arvostasi tai taidostasi huolimatta sinun ei pidä koskaan nostaa kättäsi heikompaa tai avutonta henkilöä vastaan tai toimia epäoikeudenmukaisesti ketään kohtaan. [...] Soturin velvollisuus on ylläpitää oikeutta, mistä seuraa luonnollisesti, että hän ei saa koskaan tehdä mitään epäoikeudenmukaista.” Daidōji 2003, 25. Taloustilanteen huonontuessa samurait saattoivat palkata *doshineiksi* (”auttaja”) kutsuttuja miehiä hoitamaan vartiointitehtävät puolestaan. Nämä eivät kantaneet kuin yhtä miekkaa eivätkä ollenkaan tyypillistä samuraisua. Jansen 2002, 109.

²⁶ Liiksi runoutteen perehtynyt samurai alkaa Daidōjin mukaan ”muistuttaa enemmän munkkia kuin soturia”. Teeseremonian suhteen hän korostaa: ”Yksinkertainen astiasto ja halvin teekannu ovat erittäin toivottavia. Seremonian arvo löytyy ylellisyyden puuttumisesta.” Daidōji 2003, 56.

²⁷ Daidōji 2003, 13–14.

²⁸ Sources of Japanese Tradition, Volume 2: 1600 to 2000, 192–193.

²⁹ Jansen 2002, 102.

³⁰ Fält 1999, 53.

³¹ Jansen 2002, 191; Fält 1999, 90.

³² Tokugawojen luoma monitasoinen arvoasteikko ei ollut *seppukun* tuomiona käyttämisen vuoksi kovinkaan haavoittuvainen yksittäisten henkilöiden väärinkäytösten suhteen. Tästä huolimatta 47 rōninin tapaus osoittaa, että kun kokonainen samanmielisten ryhmittymä otti oikeuden omiin käsiinsä, viranomaisetkin näyttivät osoittautuvan voimattomiksi henkilökohtaisesta ja sukunsa kunniaa tarkkojen soturien vihanpurkausten edessä.

³³ Vesterinen 1999, 506–507.

³⁴ Sources of Japanese Tradition, Volume 2: 1600 to 2000, 438–473; Ikegami 1995, 223–240; Jansen 2002, 185, 229.

³⁵ Yamamoto, passim.; Ikegami 1995, 281–293.

³⁶ Tällainen tulkinta tosin vaikenee mahdollisista itsekkäistä motiiveista, kuten myös opportunistista ja suoranaisesta vallantavoittelusta vehkeilemällä.

³⁷ Nitobe kirjoittaa: ”[H]yväksykö bushido aseiden käytön kaikissa tapauksissa? Vastaus on empimättä kieltävä. [...] Yhtä innokkaasti kuin bushido tehosti aseiden oikeata käyttöä, yhtä innokkaasti se arvosteli ja inhosi sen väärinkäyttöä. Raukkana ja kerskurina pidettiin sitä, joka paljasti miekkansa aiheuttomasti. Kylmäverinen mies tietää, milloin on oikea aika sitä käyttää, ja sellaisia hetkiä on vain harvoin.” Nitobe 1942, 167.

³⁸ Daidōji 2003, 8.

³⁹ Rönnqvist 2006, 202–203. Ennen Edo-kauden kodifikaatioita oli käytössä jo vanhoja sukulakeja. Ibid.

⁴⁰ Meiji-restauraatiota edeltäneen yhteiskuntajärjestelmän kutsuminen ”feodaaliseksi” ei ole ongelmatonta, sillä käsitteellä on vahvasti länsimainen lataus ja se voidaan ymmärtää myös vähätteleväksi. Olen kuitenkin päättänyt käyttää sitä, sillä läänitykset olivat tärkeä Tokugawojen sotilashallinnon piirre, kuten termin ”fief” käyttäminen tutkimuskirjallisuudessa osoittaa.

⁴¹ Fält 1999, 97–98. Lisäksi daimyōiden ja monien muidenkin samuraiden velka kauppiaille vei 1800-luvulle tultaessa korkoineen jo huomattavan osan heidän tuloistaan, ja tilannetta pahensi entisestään se, että suuret kauppahuoneet olivat onnistuneet saamaan haltuunsa japanilaisesta pääomasta yhtä suuren osan kuin daimyötkin. Ibid.

⁴² Ibid., 99–101. Japani solmi kauppasopimukset suurten länsimaiden kanssa vuosina 1854–1858. Ibid. Shogunaatin sisällä ei kuitenkaan vallinnut yksimielisyyttä päätöksestä, sillä esimerkiksi yksi sotilashallituksen arvostetuimmista virkamiehistä, Miton kansallismielinen daimyō Tokugawa Nariaki kannatti sodan aloittamista länsimaita vastaan, vaikka tiesi, ettei voittoon olisi realistisia mahdollisuuksia. Hän ei ollut valmis tekemään myönnytyksiä läntisille suurvalloille eikä ollut yksin mielipiteensä kanssa. Keene 2002, 16.

⁴³ Keisarivallan kannattajien piirissä shogunaatin katsottiin syyllistyneen petokseen hyväksymällä ”barbaarien” ehdot ilman, että samuraiarmeijoiden taistelukuntoisuus olisi ensin punnittu. Tämä ”kunniaton” ratkaisu johti siihen, että Japanin oli avauduttava maailmalle, minkä johdosta ulkomaalaisten maahantulo tuli sallia. Päätöksen huomattavimmaksi uhriksi joutui shogunaatin korkea-arvoisin virkamies, Ii Naosuke (1815–1860), jonka opposition muodostaneista maakunnista kotoisin olleet samurait murhasivat matkalla shōgunin linnaan maaliskuussa 1860. Myös länsimaalaisia sai surmansa raivokkaiden rōninien käsissä. Samurait eivät kuitenkaan pystyneet kaikessa rohkeudessaan tekemään mitään esimerkiksi sen estämiseksi, että länsimaalaiset saattoivat uteliaisuudessaan kutsumatta kävellä tavallisten japanilaisten koteihin. Jansen 2002, 295, 317. Statusaseman lopullinen mureneminen oli siis jo käynnissä.

⁴⁴ Sources of Japanese Tradition, Volume 2: 1600 to 2000, 655.

⁴⁵ Ibid., 655.

⁴⁶ Ibid., 656.

⁴⁷ Ibid., 657.

⁴⁸ Ibid., 653. Hänen testamentikseen laatimansa viimeinen runo oli seuraavanlainen: ”Että sellaisella teolla / Olisi sellainen tulos / Tiesin varsin hyvin. // Mikä sai minut sen kuitenkin tekemään / Oli Yamaton henki.” Ibid.

⁴⁹ Ibid., 653.

⁵⁰ Hillsborough 2005, 4. Tähän lopputulokseen ei ollut kuitenkaan päästy kovin yksimielisesti, vaikka tyytymättömyys shogunaatin hallintoon yhdistikin näiden alueiden johtajia. Esimerkiksi satsumalaiset olivat osallistuneet Chōshūa vastaan vuonna 1863 suunnattuun rangaistusretkikuntaan, ja näiden kahden voimakkaan daimyōkunnan välinen liitto vuonna 1866 olikin pitkälti ulkopuolisen välittäjän, klaaninsa hylänneen tosalaisen Sakamoto Ryoman ansiota. Tästä tarkemmin ks. Jansen 2002, 303–309. Shogunaattikaan ei jäänyt toimeettomaksi, vaan yritti muun muassa estää keisarillismielisten lojalistien yhteistoimintaa etenkin Kiotossa, keisarillisessa pääkaupungissa, perustamalla *Shinsengumina* tunnetut muutaman sadan miehen vahvuiset poliisijoukot. Niiden tehtävänä oli ylläpitää järjestystä ja samalla tilaisuuden tullen eliminoida keskushallinnolle vihamielisiä aineksia. *Bushidōn* noudattaminen oli *Shinsengumin* jäsenten elinehto, sillä sen ”kirjoittamattomien” sääntöjen rikkominen tiesi automaattisesti *seppukua*. *Shinsengumin* tunnetuimman operaation, muutamien keskeisten chōshūlaisten samuraiden murhan tokiolaisessa Ikedayan majatalossa, sanotaan sekä tuoneen shogunaatille vuoden lisää elinaikaa että kiihdyttäneen oppositiovoimien ponnisteluja sotilashallinnon kaatamiseksi. Hillsborough, passim.

⁵¹ Ravina 2003, 151; Hillsborough 2005, 141–142. Tokugawojen vastainen liitto oli tietoinen siitä, että nyt jo entinen shōgun Tokugawa Yoshinobu (tunnetaan myös nimellä Keiki) ei halunnut itseään muistettavan keisarin vihollisena, ja keisarillisten lippujen kantamisen taisteluun kerrotaan vieneen hänen valmistautumattomilta joukoiltaan enimmän taistelutahdon. Saigō Takamorilla, josta tuli legendaarinen sankari Satsuma-kapinan johtajana, oli taistelussa merkittävä rooli keisarillisten joukkojen ylipäällikkönä. Ibid., 152.

⁵² Ravina 2003, 156. Saigō oli alun perin vaatinut yhdeksi Edon antautumisen ehdoista entisen shōgunin *seppukua*, mutta Yoshinobun henki kuitenkin säästettiin. Keisari julisti hänelle täydellisen armahduksen ja myönsi ainutlaatuisen ruhtinaan arvon, joka oli hierarkiassa heti keisarillisista prinseistä seuraava. Poissa politiikasta pysynyt Yoshinobu kuoli vuonna 1913, vuosi keisari Mutsuhiton jälkeen, ja sai valtionpäämiehelle kuuluvat hautajaismenot. Ibid.

⁵³ Useat restauraatio sodassa hävinneellä puolella olleet komentajat saivat paradoksaalisesti osakseen hallituksen (ja kansallisen muistin) hyväksynnän, ja monet heistä kutsuttiinkin rakentamaan modernia valtiota. Jansen 2002, 330.

⁵⁴ Daimyöt jäivät vähitellen sivuun poliittisesta päätöksenteosta, vaikka osasta heistä tehtiin prefekteureiksi vuonna 1871 yhdistettyjen entisten daimyōkuntien kuvernöörejä, joskaan viroista ei tehty perinnöllisiä. Jansen 2002, 345. Keisarikuntaa alkoivat johtaa muutamien hoviyylimysten tukemina shogunaatin kaatamiseen osallistuneet oppositiojohtajat, kuten satsumalaiset Saigō Takamori ja Okubo Toshimichi sekä chōshūlainen Kido Takayoshi. Tästä ryhmästä käytettiin nimitystä Meiji-oligarkia. Fält 1999, 127.

⁵⁵ Jansen 2002, 319–320, 367–368; Fält 1999, 127, 131.

⁵⁶ Jansen 2002, 368. Keskushallinnon ensimmäinen pulma oli erottaa ”aidot” samurait niistä, jotka olivat ”melkein” samuraita. Tämän jälkeen keskitasoon ja sitä korkeammalle arvoasteikossa kuuluneista alettiin käyttää termiä *shizoku*, alemmista *sotsu*. Myöhemmin nämä kaksi keinokekoista luokkaa yhdistettiin, jolloin vain yhden sukupolven ajan samuraina palvelleet jätettiin täysin huomiotta, ja heistä tuli jälleen tavallista kansaa. Maaomistusten vapaaehtoisesta luovuttamisesta maksettiin rahapalkkio. Ibid.

⁵⁷ Lainaus Hillsborough 2005, 85–86 mukaan.

⁵⁸ Jansen 2002, 368–369. Saigō oli asennoitunut Korean-retkeen niin, että jos hän neuvottelujen epäonnistuessa saisi surmansa, kosto hänen puolestaan oikeuttaisi sodan ja hän olisi näin antanut henkensä Japanin puolesta. Ibid.

⁵⁹ Ravina 2003, 194.

⁶⁰ Jansen 2002, 369–370. Tätä vastoin kapinalliset eivät luottaneet talonpoikiin, vaan käyttivät näitä ainoastaan ”kantojuhtina”. Lisäksi eri daimyökuntien alueelta tulleet komentajat eivät onnistuneet koordinoimaan sotatoimiaan, ja keisarilliset joukot pystyivät lyömään heidät yksi kerrallaan. Kapinallisten tappiot olivat 18 000 kaatunutta ja haavoittunutta, keisarillisten joukkojen 6 000 kaatunutta ja 10 000 haavoittunutta. Ibid.

⁶¹ Jansen 2002, 369–370. Saigōn viimeisistä vaiheista tarkemmin ks. Ravina 2003, 191–214. Saigō saavutti myös vastapuolen kunnioituksen erityisesti sillä, että hän oli armahtanut Satsuman residenssin Edossa polttaneen klaanin miehet Boshin-sodan loppuvaiheessa – *bushidōn* sisältyi myös ajatus armeliaisuudesta voitettuja vihollisia kohtaan. Keisari antoi Saigōlle postuumin armahduksen, mikä teki hänestä kansallissankarin. Toinen merkittävä satsumalainen valtiomies, Okubō Toshimichi, joutui kaksi vuotta aiemmin määräämänsä miekkakiellon uhriksi, kun raivostuneet entiset samurait hakkasivat vaikutusvaltaisen oligarkin maahan 14.5.1878 protestina vallan keskittymisestä hänen käsiinsä. Jansen 2002, 370.

⁶² Meiji-restauraation perintönä suurin osa armeijan komentajista tuli Venäjän-Japanin sotaan asti Chōshūsta, ja vastaavasti Satsumalla oli vahva edustus laivastossa. Tanaka 1998, 209. Juuri tällaisen ”lahkolaisuuden” voidaan osaltaan katsoa vieneen Japanin toiseen maailmansotaan.

⁶³ Jansen 2002, 395–399, 405; Tanaka 1998, 207; Fält 1999, 127–128. Myös kolme vuotta aiemmin säädetty koulutuksen periaatteet määritellyt asetus korosti näitä samoja arvoja lisäten listaan vielä oikeudenmukaisuuden ja vanhempien (ja tätä kautta keisarin) kunnioittamisen. Perus- ja korkeakoulutuksen nähtiin jopa toimivan valmennuksena armeijaan, jota pidettiin ”varsinaisena” koulutuksena. Jansen 2002, 409.

⁶⁴ Tämä innoitti tunnustetun japanilaisajattelijan ja samurain pojan, Nitobe Inazon, kirjoittamaan sotaisten esi-isien taisteluhengestä, joka toi voiton japanilaisille aseille. Nitobe 1942, 173. Korea anneksioitiin Japaniin vuonna 1910.

⁶⁵ Lain taustalla oli ajatus siitä, että jos kaikki uskolliset palvelijat tekisivät *junshin* herransa kuoltua, uusi daimyō ei pystyisi hyödyntämään heille karttunutta kokemusta. Teko, vaikkakin se oli alun perin vilpittömän osoitus uskollisuuden syvyydestä, tuomittiin näin vastuuttomana. Keene 2002, 713.

⁶⁶ Keene 2002, 712–714. Kiotossa sijaitsee Nogi Maresuken muistolle pyhitetty shinto-pyhäkkö, joka ei ole ainoa laatuaan, vaan sellainen on myös esimerkiksi hänelle kuuluneessa talossa Tokiossa.

⁶⁷ Kuitenkin eräs ranskalainen tarkkailija kirjoitti 1900-luvun alussa, että kansallisista perinteistä oli tullut japanilaisille pakkomielle ja kuinka heidän sanomalehdissään toistettiin, että Japanissa vaalitaan moraalista puhtautta viimeisenä kolkkana korruptoituneessa maailmassa. Harries & Harries 1991, 101.

⁶⁸ Tanaka 1998, 204; Jansen 2002, 333; Fält 1999, 128–129. On tosin huomattava, että vuoden 1882 keisarillinen asetus erosi vuonna 1872 promulgoidusta ”sotilaan koodista” (*tokuhō*) siinä, että edellinen korosti uskollisuutta komentavia upseereja kohtaan, kun taas jälkimmäisen lopullisessa versiossa sen piiri laajennettiin käsittämään keisarikin, jolloin asetuksen arvoista tuli välittömästi pyhiä velvollisuuksia. Tämä uskonnollisuus vetosi etenkin maaseudulta värvättyihin (nämä muodostivat keisarillisen armeijan rungon, joten asetuksen sisältö mietittiin tarkoin), joilla oli jo ennestään vahva usko *kameihin* eli henkiolentoihin. Harries & Harries 1991, 25. Suuri yhteiskunnallinen merkitys oli myös sillä, että enemmistö japanilaisista näytti asettavan suuremman painoarvon uskollisuudelle ja velvollisuudelle valtiota kohtaan kuin ”yksilön oikeuksille”, jotka tuntuivat vuosisataisen feodaalijärjestelmän jäljiltä jo ajatuksen tasolla erittäin vierailta, kunnes ne luotiin lähes täysin nimellisesti keisarillisen perustuslain laatimisen yhteydessä. Omien oikeuksien vaatiminen koettiin yleisesti itsekkeksenä ja sosiaalista järjestystä vahingoittavana tekona. Tanaka 1998, 201.

⁶⁹ Harries & Harries 1991, 168–169; Tanaka 1998, 201.

⁷⁰ Tanaka 1998, 202–203. Vuosien 1910 ja 1920 välillä perheet ottivat ympäri Japania tavaksi käydä shinto-pyhäköissä rukoilemassa, että heidän poikiaan ei värvättäisi armeijaan. Ei ollut myöskään harvinaista, että sinne joutuneet karkasivat joukolla yksiköistään upseereiltaan saamansa huonon kohtelun vuoksi. Armeijan brutaaliudesta saivatkin aluksi kärsiä eniten juuri omat sotilaat, jotka eivät olleet vielä tuolloin sisäistäneet keisarin kunnioituksen varaan rakennettua autoritaarista itsensä uhraamisen mallia komentajiensa vaatimalla tavalla. Tanaka 1998, 247–248 (viite 36).

⁷¹ Tämän määräyksen antoi ensimmäisenä kenraali Yamagata Aritomo. Tanaka 1998, 198.

⁷² Eräänlainen henkiolento tai jumala. Japanilaiset uskovat, että jumaluutta on kaikkialla, joten niin esi-isät kuin esimerkiksi luonnonmuodostelmat ovat yhtäläisiä henkisen kunnioituksen kohteita.

⁷³ Tanaka 1998, 203, 204, 206, 209.

⁷⁴ Ennen 1920-lukua japanilaisjoukot pyrkivät takaamaan vangeilleen mahdollisimman inhimillisen kohtelun, kun taas Tyynenmeren sodassa heidän katsottiin olevan *gyokusain* toteuttamisen tiellä. Ibid., 72–73, 195.

⁷⁵ Sources of Japanese Tradition, Vol 2: 1600 to 2000, 972–973.

⁷⁶ Tämä meni jopa niin pitkälle, että jotkut sen lausumisessa virheitä tehneet upseerit katsoivat syyllistyneensä häpeälliseen tekoon ja päätyivät *seppukuun*. Tanaka 1998, 208.

⁷⁷ Alun perin *Tokyo Gazette*ssa julkaistu kirjasen englanninkielinen käännös (kohdat ”The Empire”, ”The Imperial Army”, ”Discipline”, ”Unity”, ”Cooperation”, ”Aggressiveness” ja ”The Conviction to Win”) löytyy osoitteesta <http://www.ibiblio.org/pha/timeline/410108awp.html>.

⁷⁸ Eräs Nitoben kommentti on omalla tavallaan valaiseva korruptoituneen *bushidōn* suhteen: ”Ja kuitenkin oli todellisesta samuraista pelkurimaista jouduttua kuolemaa tai kosiskella sitä. [...] Näin siis opetti bushido: kestä ja kohtaa kaikki vahingot ja vastoinkäymiset kärsivällisesti ja puhtain omintunnonin [...]” Nitobe 1942, 154, 155.

⁷⁹ Tanaka 1998, 195, 206, 207–208.

⁸⁰ Japanilaisjoukot syyllistyivät edetessään joukkomurhiin ja -raiskauksiin, joiden symboliksi on noussut Nankingin synkkä kohtalo: ainakin 300 000 kiinalaisen arvioidaan joutuneen rodullista ylemmyyttä tunteneiden miehitysjoukkojen uhreiksi. Silti etenkin kommunistien sissijoukot jatkoivat vastarintaansa aina Japanin antautumiseen saakka. Käsittelen Kiinan-miehityksen taustoja *Ennen ja nyt* -numerossa 2015/4 ilmestyneessä referee-artikkelissani, jossa analysoin japanilaisten sotarikosten kuvaamista Nankingin verilöylyyn keskittyvissä elokuvissa.

⁸¹ Jansen 2002, 639.

⁸² Termi on peräisin japanilaishistorioitsija Yuki Tanakalta. Sillä hän kuvaa idealisoidun *bushidōn* muokkaamista militarismin kauden tarpeita vastaavaksi. En siis väitä, että sinänsä olisi olemassa ”puhdasta” *bushidōa*.

⁸³ Pineau 1959, 11. Jo aiemmin sekä japanilaiset että yhdysvaltalaiset lentäjät olivat ohjanneet vaurioituneet koneensa tahallaan päin vihollisaluksia, mutta nimenomaan järjestelmälliset hyökkäykset keskittyivät Filippiineistä ja Okinawan saaresta käydyin kamppailun aikoihin. Ibid.

⁸⁴ Samuraisukua ollut kuuluisa lentäjä-ässä Sakai Saburo oli ensimmäisiä, jotka osallistuivat tuolloin vielä epäviralliseen kamikazetehtävään heinäkuussa 1944 Iwo Jiman edustalla. Hänen mielestään kamikazet eivät tehneet itsemurhaa jo sen vuoksi, että lennoille ilmoitettiin vapaaehtoisia enemmän, kuin mitä olisi tarvittu. Hän kirjoittaa mm. seuraavasti: ”Noissa miehistä oli uskoa. He uskoivat Japaniin, he antoivat henkensä iskeäkseen Japanin puolesta. [...] Maallamme ei ollut enää keinoja pitäytyä tavanmukaiseen taktiikkaan. [...] On vaikea uskoa, etteivät useimmat noista kamikaze-miehistä olisi käsittäneet Japanin epätoivoista asemaa sodan siinä vaiheessa. [...] He eivät kuitenkaan perääntyneet, he eivät epäröineet.” Sakai 1958, 311. Sakain oman tehtävän vaiheista tarkemmin ks. 273–294.

⁸⁵ Vara-amiraali Ōnishi perusteli kamikazetaktiikan käyttämistä mm. seuraavasti: ”Nämä nuoret miehet, joilla on vajavainen koulutus ja vanhentunut kalusto ja joilla on vastassaan ehdoton ylivoima, ovat tuomitut kuolemaan tavallisiakin taistelumenetelmiä käyttäen. Komentajalle yhtä hyvin kuin hänen alaisilleenkin on tärkeätä, ettei kuolema tapahdu turhaan.” Toisinaan hänen ajatuksensa olivat kuitenkin ristiriidassa tämän toteutuksen kanssa. Lainaus Inogutši, Nakažima & Pineau 1959, 231 mukaan.

⁸⁶ Inogutši, Nakažima & Pineau 1959, 21–28; Axell & Kase 2005, 41. Erikoishyökkäysosastojen ensimmäinen tavoite oli puhdistaa Filippiinien alue vihollisaluksista, jotta keisarillinen laivasto voisi toteuttaa kaavailemansa suurtaistelun, johon osallistuisivat kaikki jäljellä olevat kelpoiset alukset. Filippiinit kuitenkin menetettiin tammikuuhun 1945 mennessä, ja taisteluiden painopiste siirtyi pian Okinawalle. Inogutši, Nakažima & Pineau, passim.

⁸⁷ Lainaus Inogutši, Nakažima & Pineau 1959, 114–115 mukaan.

⁸⁸ Lainaus Inogutši, Nakažima & Pineau 1959, 161 mukaan. Yamamoto Tsunetomon *Hagakuren* tiedetään innoittaneen joitakin kamikazelentäjiä - sanotaanhan siinä mm. seuraavaa: ”Samurain tie on valmiutta äärimmäisiin tekoihin. Ei kymmenen miestä eikä enemmänkään saa hengiltä miestä, jolla ei ole toivoa. Talonpoikaisjärki ei kirjoita urotekoja. On tultava muitta mutkitta hulluksi ja toivottomaksi.” Yamamoto (1716) 2006, 48. Militarismin kaudella ”Hagakure” oli pakollista luettavaa kouluissa. Suomentajan huomautus sivulla 209.

⁸⁹ Lainaus Inogutši, Nakažima & Pineau 1959, 40 mukaan.

⁹⁰ Lainaus Ohnuki-Tierney 2007, 52 mukaan.

⁹¹ Lainaus Ohnuki-Tierney 2007, 170 mukaan.

⁹² Lainaus Ohnuki-Tierney 2007, 170–171 mukaan.

⁹³ Lainaus Ohnuki-Tierney 2007, 171 mukaan.

⁹⁴ Lainaus Ohnuki-Tierney 2007, 79 mukaan.

⁹⁵ Lainaus Ohnuki-Tierney 2007, 84 mukaan.

⁹⁶ Lainaus Ohnuki-Tierney 2007, 90 mukaan.

⁹⁷ Lainaus Inogutši, Nakažima & Pineau 1959, 212 mukaan. Ugakin kone ei osunut kohteeseensa. Ibid.

⁹⁸ Lainaus Inogutši, Nakažima & Pineau 1959, 220 mukaan. Kun Ōnishin adjutantti ryntäsi seuraavana aamuna amiraalin työhuoneeseen, tämä kieltäytyi sekä lääkärinavusta että armoniskusta ja kitui iltaan saakka. Ibid.

⁹⁹ Yamamoto (1716) 2006, 60. Yoshida Shōin ajattelee asiasta Yamamoto Tsunetomoa monitahoisemmin: ”Jos kenraali ja hänen miehensä pelkäävät kuolemaa ja ovat levottomia mahdollisen tappion vuoksi, he kärsivät välttämättä tappion ja kuolevat. Mutta jos he päättävät kenraalista viimeiseen jalkamieheen olla ajattelematta elämistä, vaan ainoastaan yhdessä paikassa seisomista ja kuoleman kohtaamista yhdessä [...], he sen sijaan tarrautuvat elämään ja saavuttavat voiton.” Sources of Japanese Tradition, Volume 2: 1600 to 2000, 655–656.

¹⁰⁰ Harries & Harries 1991, 432. Tämän taustalla oli todennäköisesti revisionistinen katsomus, jonka mukaan samuraiden aikaan palvelijoiden olisi ollut pakko seurata herraansa kuolemaan. Kaksi kolmasosaa saaren siviileistä (n. 22 000) sai surmansa. Varuskunta, johon kuului 30 000 sotilasta, kuoli lähes viimeiseen mieheen. Yhdysvaltalaisjoukkojen tappiot olivat 14 000 kaatunutta ja haavoittunutta. Saipanin kaatuminen oli mm. Imphalin katastrofin, eversti Doolittlen Tokion pommituslennon ja Leyte-lahden tappion jälkeen viimeinen naula Tōjōn arkkun, sillä hän erosi virastaan pääministerinä heinäkuussa 1944. Ibid., 432–433.

¹⁰¹ Kakehashi 2007, 51–57, 68–70, 128. Kuribayashin käskystä miehistö vapautettiin velvollisuudesta tervehtiä upseereja, jotta elintärkeä työ ei keskeytyisi. Hänellä oli tapana kierrellä aseettomana miestensä keskuudessa ja kehua heidän työskentelyään, joten taisteluhenkilö pysyikin olosuhteisiin nähden korkealla. Vrt. Musashi 2002, 51: ”Esimiehen

tulisi arvioida miestensä kyvyt ja rajoitukset ja kierrellä heidän keskuudessaan eikä hän saisi vaatia mitään kohtuutonta. Hänen pitäisi tuntea heidän moraalinsa ja hengenlaatunsa ja tarvittaessa rohkaista heitä.”

¹⁰² Kuribayashi ei vaatinut itselleen tai upseereilleen erikoiskohtelua, vaan esimerkiksi jakoi saamansa ruokalähetykset miehilleen. Hän koki Iwo Jiman periksiantamattoman puolustamisen velvollisuudekseen maansa siviiliväestöä kohtaan, sillä saaren kahdelta valmiilta lentokentältä käsin yhdysvaltalaiset pommikoneet pystyisivät aiheuttamaan laajaa tuhoa Japanin kotisaarten suurkaupungeille. Hän kirjoitti vaimolleen 25.6.1944 seuraavasti: ”*Jos tämä saari joutuu vihollisen käsiin, Japania tullaan pommittamaan päivittäin tauotta. Otamme velvollisuutemme vakavasti. Me kaikki olemme valmiit uhraamaan henkemme. Pelkään, että mahdollisuuteni selvitä hengissä ovat alle prosentin luokkaa. Taistelu raivoaa aivan silmiemme edessä. Lukuun ottamatta hetkiä, jolloin väsymys voittaa ja nukun, mieleni täyttyy taistelukohtauksista, kunniakkaista kuolemista ja ajatuksista vaimoni ja lasteni tulevaisuudesta. Elämäni oli vaiheessa, jolloin olin valmis tekemään perheestäni onnellisen, aviomiehenä ja isänä, kun tämä valtaisa sota syttyi ja minut määrättiin suojelemaan tätä strategista saarta. Olkoon niin – tämä on velvollisuuteni. [...] Mutta yrittäkää hyväksyä se kohtalona ja elää täyttä elämää.*” Kuribayashi 2007, 229.

¹⁰³ Kakehashi 2007, 30, 32, 39. Kuribayashin taktisista ohjeista tarkemmin ks. Kakehashi 2007, 39, 159–160.

¹⁰⁴ Hyökkäyksen edellä Iwo Jiman komentaja ehti kirjoittaa siitä tiedottavan sähköisen lisäksi myös jäähyväisviestin, jonka loppu tuo mieleen samuraiden kuolinrunot: ”[R]ohkeat miehemme ovat kaatuneet yksi toisensa jälkeen. Olemme antaneet tämän strategisen kohteen joutua vihollisen käsiin. Kadun tätä syvästi ja esitän tämän johdosta syvän anteeksipyyntöni. Kaikki luodit on ammuttu, tippaakaan vettä ei ole jäljellä. Kun valmistaudumme viimeiseen taisteluun, me muistamme keisarimme armollisuuden emmekä kadu kohdatessamme loppumme, kun ruumiimme ja luumme murskautuvat tomuksi. [...] Lopuksi jätän tämän vaatimattoman runon ja pyydän teitä tekemään mielikseni lukemalla sen. *Suru vie minusta voiton, kun en pysty täyttämään velvollisuuttani maatani kohtaan / Luoteja ja nuolia ei enää ole. // Minä, kaatuessani taistelukentällä kostotta, Synnyn uudelleen seitsemän kertaa tarttuakseni jälleen miekkaani. // Kun rikkaruohot peittävät tämän saaren, Sydämeni ja sieluni ovat yhtä Keisarillisen kansakunnan kohtalon kanssa.*” Kuribayashi 2007, 233.

¹⁰⁵ Kakehashi 2007, 182–183, 195–196.

¹⁰⁶ Kuribayashi 2007, 229–230, 232–233; Kakehashi 2007, 186–187, 194. Virallisten lähteiden mukaan Iwo Jimaa puolustaneista 20 933 sotilaasta ainoastaan 1 033 antautui. Yhdysvaltalaisen joukkojen tappiot olivat 6 821 kaatunutta ja 21 865 haavoittunutta. Taistelusta tarkemmin ks. Hosoki 2007, 234–238.

¹⁰⁷ Jansen 2002, 651. Jo tässä vaiheessa korkea-arvoisimmat upseerit oli määrätty tekemään *seppuku*, jos Okinawa kukistuisi. Yahara 1995, 15.

¹⁰⁸ Eversti Yaharaa kauhistutti taistelun valmisteluista lähtien etenkin se, että kenraali Ushijimalla oli tapana allekirjoittaa saamansa käskylyonnokset perehtymättä sen tarkemmin niiden sisältöön. Yahara 1995, 18–19. Tämän voisi nähdä olevan jyrkässä ristiriidassa sen kanssa, että hengeltään vilpittömä samurai katsoi velvollisuudekseen olla noudattamatta omantuntonsa vastaista käskyä.

¹⁰⁹ Gibney 1995a, 36–37; Yahara 1995, 41.

¹¹⁰ Hieman alle 70 000 sotilaasta oli toukokuun lopussa elossa enää 30 000. Ushijiman ja Chon *seppukun* aikoihin joukoilla oli jo periaatteessa vapaat kädet päättää, antautuisivatko vai kuolisivatko ne taistellen tai oman käden kautta. Viimeisten epäjärjestyksessä olevien yksiköiden kohdalla tämä merkitsi sitä, että kolmannes niiden sotilaista antautui. Okinawa julistettiin vallatuksi 30.6., kun viimeisetkin saaren pohjoisosaan pyrkivät joukot kohtasivat loppunsa.

¹¹¹ Yahara 1995, 46. Käytännössä Okinawan puolustusta tuettiin vain hävittäjälaivueiden voimin: lähes 900 ilmahyökkäyksessä menetettiin noin 4 000 japanilaiskonetta (joista 1 900 oli kamikazeja). Huhtikuusta kesäkuuhun kamikazehyökkäysten seurauksena upposi ainakin 35 vihollisalusta ja yli 300 vaurioitui. Axell & Kase 2005, 241. Japanilaisia kuoli Okinawan maataisteluissa kaikkiaan, siviilit mukaan lukien, noin 107 000 (25 000 suljettiin luoliinsa), ja vain 11 000 antautui; vastaavasti yhdysvaltalaisen miestappiot olivat nekin 49 000 kaatunutta ja haavoittunutta. Jansen 2002, 651. Japanilaisjoukot myös kiduttivat ja tappoivat tuhansia etnisiä okinawalaisia ja ajoivat osan tekemään joukkoitsemurhia uskottelemalla yhdysvaltalaisen olevan verenhimoisia barbaareja. Feifer 2001, 338–339.

¹¹² Hara 1977, 364–366

¹¹³ Hara 1977, 20–21, 364–366, 382.

¹¹⁴ Dower 2000, 34–38. Välittömästi antautumisen jälkeen noin 350 sotilasta teki itsemurhan; lokakuuhun 1948 mennessä luku oli 527, johon eivät sisälly muutamat siviilit. Ibid., 569 (alaviite 6). Osa tokiolaisista sitävastoin kerääntyi hurraamaan yllättäen koittaneen rauhan johdosta. Kärsimyksen sijaan japanilaisten valtaosan tuntemukset olivatkin jotakin seuraavien ääripäiden väliltä: äkillinen tyhjiys, elämän tarkoituksen menettäminen, katumus, petetyksi tulemisen tunteesta seurannut viha – toisaalta pinnalla oli myös yksinkertaisesti kuoleman ja kärsimyksen odottamattomasta lakkaamisesta johtunut ilo. Ibid. Suurin osa japanilaisista näyttääkin ajatelleen samalla tavoin kuin Miton daimyō aikoinaan: ”Syöksyminen taistelun melskeeseen ja surmansa saaminen siinä [...] on perin helppoa, ja kuka moukka tahansa pystyy siihen, mutta [...] oikeata rohkeutta on elää silloin, kun on oikein elää, ja kuolla vain silloin, kun on oikein kuolla.” Nitobe 1942, 50.

¹¹⁵ Alun perin eräs muinainen Japanin maakunta, tässä tapauksessa koko Japanista käytetty runollinen nimitys.

¹¹⁶ Dower 2000, 59. Poliisiviranomaisten näkökulmasta vaikutti siltä, että keisarin uskolliset sotilaat ja merimiehet olivat muuttuneet yön yli egoisteiksi, jotka saattaisivat vastuuttomalla toiminnallaan lietsoa sotavoimiin kohdistuvaa vihaa sekä aiheuttaa yleistä epäluuloa ja antipatiaa myös siviilijohtajia kohtaan. Myös joidenkin kamikazalentäjien tiedetään ryöstelleen – eräskin lensi kotinsa lähistöllä olevalle lentokentälle kone lastattuna täyteen tavaroita, jotka hän vei kotiinsa, minkä jälkeen palasi muutta mutkitta sytyttämään koneensa tuleen. Jotkut heistä jopa muodostivat sodanjälkeisinä vuosina ryöstöihin syyllistyneitä aseistautuneita jengejä. Ibid.

¹¹⁷ Gibney 1995b, xxii, Dower 2000, 60–61. Kaksinkertaisen halveksunnan uhreiksi joutuivat fyysisesti tai psyykkisesti vammautuneet veteraanit, sillä he olivat myös menettäneet ”eheydensä” ihmisinä. Myös kaduilla kerjänneet kodittomat entiset sotilaat, (etenkin köyhät) sotelesket ja -orvot jäivät yhteiskunnallisen ”kelvollisuuden” kategorian ulkopuolelle. Dower 2000, 60–61.

¹¹⁸ Dower 2000, 467–469. Liittoutuneet syyttivät noin kuutta tuhatta japanilaista sotarikoksista, mutta kuolemantuomion saaneiden määrä jäi alle tuhanteen, mikäli Neuvostoliiton salassa järjestämiä joukkoteloituksia ei lasketa. Niiden osalta suurin esitetty luku on n. 3 000, mutta asiakirjojen salassapidon vuoksi tietoja ei ole pystytty varmentamaan. Monet vankeustuomion saaneet sotarikolliset vapautettiin jo 1950-luvulla. Ibid., 447–449, 626 (alaviite 8), 673.

¹¹⁹ Tanaka 1998, 202.

¹²⁰ Harries & Harries 1991, 481.

¹²¹ Vuosien kuluessa sotarikolliset kokivat ”kunnianpalautuksen”: teloitettuja muisteltiin viimeisten kirjeiden ja jäähyväissanojen, testamenttien ja kuolinrunojen kautta, kun taas vankeuteen tuomittujen olot tehtiin mahdollisimman viihtyisiksi. Rikolliset kyllä muistettiin, mutta heidän rikoksensa haluttiin unohtaa, jotta kansa voisi eheytyä henkisesti. Dower 2000, 412, 513, 517–521; Tanaka 1998, 211. Säälimättömyimpienkin sotilaiden näkeminen moniulotteisina ja tunteellisina – vaikkakaan ei välttämättä moitteettomina – hahmoina palveli keisarillisen armeijan ja laivaston ”kasvojen palauttamista”. Dower 2000, 518–519.

¹²² Dower 2000, 517–521.

¹²³ Daidōji 2003, 10.